

UDK: 228: 236
Pregledni rad
Pripremljen: Prosinac 1997.

POVIJEST TUMAČENJA IVANOVOG OTKRIVENJA

Le Roy Edwin Froom

SAŽETAK

Povijest tumačenja Ivanovog otkrivenja

Ovo je rasprava o milenijalizmu i njegovim baštinicima tijekom niza stoljeća. Istina, ovaj osvrt na povijest proročkog tumačenja je vrlo kratak – prekratak za iscrpno objašnjenje predmeta. Nije bilo moguće da se pozabavimo osnovnim načelima tumačenja koja moraju služiti kao kriterij vrednovanja različitih gledišta o Apokalipsi, a koja su kroz stoljeća zastupali različiti tumači. Pa ipak, jednostavan prikaz tih gledišta, koji ukazuje na sve veće razumijevanje značenja apokaliptičkih simbola u Otkrivenju, može pomoći u tumačenju ove posljednje knjige Biblije.

Ključne riječi: *Povijest-tumačenja-Apokalipse; milenijalizam; apokaliptički-simboli; Danielova-knjiga; proročanstva*

1. Pregled napretka i nazadovanja u tumačenju

Otkrivenje najprije odbačeno, a zatim prihvaćeno. – S dolaskom kršćanske ere Knjiga proroka Daniela već je utvrđena kao integralni dio kanona Starog zavjeta, dok je knjiga Otkrivenja napisana tek oko 100. godine poslije Krista. Trebalo je oko tristo godina da je svuda prihvate kao izvorni spis apostola Ivana, te prema tome kao kanonski.

Razlog za ovo oklijevanje bio je u tome što su vrlo rano neke neobične ideje bile povezane s tumačenjem proročanstva o tisuću godina iz 20. poglavlja. Hilijasti, koji su gorljivo učili da će sveti tisuću godina vladati s Kristom na zemlji, dodali su određena shvaćanja o fantastičnoj plodnosti, napretku i bogatstvu koje će obilježavati ovo razdoblje. Ove «tjelesne» krajnosti, izvedene iz židovske apokaliptičke i poganske tradicije, imale su za posljedicu da je cijela knjiga došla pod udar kritike. Posljedice takvog tumačenja osjećale su se sve do Lutherovih dana, a čine i dio suvremenih kritičkih optužbi.

Dopuna i dovršetak Danielove knjige. – Otkrivenje je jasna dopuna, dovršetak i otkrivanje Danielovih proročanstava. Međutim, u Ivanovo vrijeme je Rim, četvrta svjetska sila iz Danielova niza, postao početnom povijesnom točkom, upravo tako kao što je Babilon bio u Danielovo vrijeme. Apokalipsa otkriva različite elemente koji karakteriziraju razdoblje ove četvrte svjetske sile – njezinu vladavinu, podjelu, religijsko-političke zaplete i pobjedonosni ishod. Ona opisuje veliki sukob između prave i lažne crkve tijekom cijelog kršćanskog razdoblja. Ona nas upoznaje sa silama i događajima koji nisu iznijeti u Danielovom tajanstvenom pregledu.

Kriza posljednjih dana kao kulminacija. – Otkrivenje naglašava razvoj i redosljed posljednjih događaja, poznatih pod teološkim terminom eshatologija. Ono iznosi glavne događaje posljednjih dana – posljednje pokrete u velikom sukobu. Ono iznosi Božje posljednje vijesti i pozive upućene ljudima, posljednje događaje koji završavaju prestankom vremena milosti, izlivanjem kazni na nepokajane otpadnike i slavni i vječni trijumf pravednih. Ono obuhvaća napredovanje drugog adventnog pokreta i vijesti, opisuje ostatak, sedmi i posljednji dio prave crkve kroz stoljeća. Ono je prema tome proroštvo sa “sadašnjom istinom”, izuzetno važno za naše vrijeme, pa ga treba razumjeti u svjetlosti onoga što se zbivalo u proteklim stoljećima.

Otkrivenje osvjetljava i objašnjava starozavjetna proročanstva, a posebno Danielova pretkazivanja. Simboli i vremenska razdoblja ovih dvaju velikih apokaliptičkih proročanstava nerazdvojno su povezani.

Vremenska proročanstva. – Vrijednost koordiniranog pristupa ovim dvjema knjigama može se vidjeti u primjeni načela dan-godina u često ponavljanim razdobljima od 1260 dana – 42 mjeseca ili tri i pol vremena. Već je prva crkva primijenila načelo dan-godina. Tihonije ga je upotrijebio u tumačenju tri i pol dana proročanstva o dvojici svjedoka. Joachim od Flore (oko 1130.–1202.) to je načelo primijenio na bijeg “žene” ili crkve iz Otkrivenja 12. poglavlja u pustinju za razdoblje od 1260 godina. Ovakva primjena bila je veliki napredak. S vremenom je dovela do slične primjene na Danielovo najduže proročko razdoblje, na 2300 dana-godina, koje je s vremenom shvaćeno kako obuhvaća, pored 1260, 1290 i 1335 dana-godina, deset dana besprimjernog progonstva prve Crkve, tri i pol dana dvojice svjedoka, te «pet mjeseci» i 391 godinu zala pete i šeste trube u Apokalipsi. Samo se tisućugodišnje razdoblje iz Otkrivenja 20. poglavlja smatralo izvan proročkog lanca od 2300 dana.

Stoljetna borba oko milenija. – Neki elementi Otkrivenja viđeni su sa značajnom jasnoćom i točnošću u vrijeme ispunjenja, neumorno isticani u to vrijeme i dosljedno zadržani nakon njega. Drugi su bili predmet velikog iskrivljavanja i promašaja koji su trajno utjecali na razumijevanje i dobrobit crkve i naroda, više no ijedno Danielovo proročanstvo.

Tihonije i Augustin stavljaju početak tih tisuću godina u vrijeme Isusovog prvog dolaska i tvrde da ono obuhvaća kršćansku eru. Augustinovo tumačenje ovog iskrivljenog pogleda na milenij postalo je osnovom dominirajućeg shvaćanja i filozofije srednjeg vijeka da Katolička crkva predstavlja Kristovu vladavinu na zemlji. Premda su ga protestanti odbacili, Augustinov milenij je do današnjeg dana ostao standardno stajalište Katoličke crkve.

Tek nakon nekog vremena poslije reformacije milenij je dobio svoje kronološko mjesto pri kraju svijeta – da ga uvodi Isusov Drugi dolazak, a omeđen je s dva uskrsnuća. Ubrzo nakon toga javlja se drugo pogrešno tumačenje. Daniel Whitby, anglikanski rektor, iznio je 1703. svoju revolucionarnu teoriju da su tisuću godina buduće slavno razdoblje koje prethodi Drugom dolasku, razdoblje u kojem će se svijet iskreno obratiti zahvaljujući ujedinjenim naporima ljudi i izlivanju Svetoga Duha. Tvrдио je da će ratovi prestati, a zemljom će zavladati sveopća pravda i jednakost.

Postmilenijalisti odlažu drugi Kristov dolazak do završetka tih tisuću godina. Tako je nastala još jedna velika zabluda o ovom velikom proročanstvu iz Otkrivenja 20. poglavlja. Ovaj krivi zaključak izazvao je neminovnu reakciju premilenijalističke druge adventne vijesti o posljednjem vremenu, prema kojoj će kataklizmički kraj doći pri Drugom osobnom i slavnom Kristovom dolasku. Kasnije je gledište jednog krila suvremenih premilenijalista izazvalo reakciju branitelja amilenijalizma, koji su tvrdili da se milenij slikovito odnosi na čitavo kršćansko razdoblje.

Katolička kontra-tumačenja i suvremeni protestantizam. –Protestantski su reformatori tvrdili da je papinski sustav prorečeni antikrist, prikazan mnoštvom simbola kao što su Danielov mali rog, Pavlov “Bezakonik”, tajna bezakonja, Ivanova Zvijer, Babilon, bludnica, itd. Dva su pronicljiva isusovca parirali tvrdnjom da antikrist ne može biti nazovi-kršćanski sustav koji obuhvaća srednji vijek, nego neka osoba. Prema Franciscu Riberiju antikrist će biti neki Židov u dalekoj budućnosti, koji će vladati u Jeruzalemu, a prema Luisu de Alcazaru antikrist je bio neki poganski rimski car koji je vladao u prvim stoljećima. Tako su rimokatolici potpuno isključili antikrista iz srednjeg vijeka. Prihvatanje bilo koje od ovih teza djelotvorno bi oborilo dominirajuće protestantsko gledište.

S vremenom je ova dva suprotna gledišta prihvatila većina protestanata koji vjerojatno ne znaju za ove ranije isusovačke poglede. Većina fundamentalista prihvatila je Riberinu futurističku tezu da će zvijer-antikrist biti zlobni ateistički tiranin koji će se pojaviti i tri i pol doslovne godine, pred kraj svijeta, vršiti svoje djelo u Jeruzalemu. Tako futurizam stavlja veći dio Otkrivenja u takozvano vrijeme kraja svijeta. Nasuprot tome modernisti općenito prihvaćaju Alcazarovu preterističku tezu. Oni zvijer-antikrista pripisuju nekom rimskom caru koji je daleko u prošlosti proganjao kršćane i primjenjuju cijelo Otkrivenje na početak kršćanske ere. Tako je suvremeni podijeljeni protestantizam uveliko napustio jasno protestantsko stanovište reformacije o antikristu i zamijenio ga tumačenjem utemeljenim na jednom ili drugom gledištu, koja se inače uzajamno isključuju, a koja je iznjedrila katolička protureformacija.

Tumačenja vezana uz simbole u Otkrivenju. – Adventno vjersko buđenje u Europi i mileritski pokret u Americi u 19. stoljeću, preuzeli su većim dijelom standardne historicističke pozicije od reformatorskih i postreformatorskih tumača. Međutim postojale su temeljne razlike između ovih dvaju krila premilenijalista, posebice u vezi s prirodom milenijske vladavine. Literalisti (zastupnici doslovnog tumačenja) su omogućili pojavu kasnijeg fundamentalističkog futurizma, dok su mileriti, od kojih su proizašli adventisti, omogućili daljnji razvoj historicističke pozicije. Prethodnici milerita mnogo su više proučavali Otkrivenje nego Daniela, budući da ga je bilo mnogo lakše razumjeti. Ograničene ideje, naslijeđene od ranijeg protestantizma, ispravljane su i dalje razrađene. Među njima su: (1) jednovremeno objavljivanje triju anđeoskih vijesti iz Otkrivenja 14; (2) prvi napredak s općeg protestantskog pogrešnog tumačenja tisuću godina kao “zemaljskog” kraljevstva na gledište da je milenij određen samo za otkupljene; (3) gledište da ne samo Babilon, majka u Otkrivenju 17. i 18. poglavlju, već i njezine kćeri imaju zablude od kojih će se trebati odvojiti.

Tumačenje vijesti trojice anđela. – Određivanje vijesti trojice anđela iz Otkrivenja 14, a naročito treće vijesti u okviru većeg dijela Otkrivenja od 12. do 20. poglavlja, postalo je posebno područje najintenzivnijeg proučavanja i najvećeg napretka u razumijevanju od strane pionira adventista sedmog dana u godinama nakon 1844. U Starom i Novom svijetu već je bilo općepoznato značenje pečata, truba i njihovih razdoblja, dvojice svjedoka i dviju žena (crkava) iz Otkrivenja 12 i 17. I pravo značenje druge simboličke zvijeri iz Otkrivenja 13 bilo je već moguće nazrijeti. Ali u 19. stoljeću sustavno ili integrirano tumačenje proročanstava razvilo se u Crkvi ostatka, građevine za koju je Otkrivenje, zajedno s Danielom, postalo nadahnutim nacrtom.

Budući da smo pregledali glavne konture i okvir tumačenja, prijedimo na postupni razvoj tumačenja pojedinih proročanstava koja čine Otkrivenje.

2. Sedam crkava pokrivaju kršćansku eru

Zanimanje za identificiranje sedam crkava iz Otkrivenja 2. i 3. poglavlja može se slijediti unatrag sve do kraja trećeg stoljeća, do Victorina, biskupa u Pettau (umro oko 303.), prvog sustavnog komentatora Otkrivenja. On je po svemu sudeći uveo načelo ponavljanja kao karakteristiku Otkrivenja – da se sedam pečata, truba i zala ne nižu, već ponavljaju, a svako posebno obuhvaća cijelo kršćansko razdoblje. Victorin je vjerovao da sedam crkava simboliziraju opću crkvu u sedam faza ili sedam klasa kršćana. Međutim njihovo povezivanje s određenim razdobljima ostavljeno je za kasnije, a shvaćeno je tek postupno.

Razdoblja su određena postupno. – Prošlo je više stoljeća u kojima je dominiralo spiritu-alizirano tumačenje Otkrivenja Tihonijeve i Augustinove škole. A onda su se ljudi počeli postupno vraćati povijesnom promatranju proročanstava. Časni Beda (oko 673.–735.), britanski teolog, crkveni povjesničar osmog stoljeća i najraniji poznati tumač Otkrivenja, smatrao je da sedam crkava predstavljaju «simbole čitave sedmostruke crkve», čime je dao nagovijestiti da zastupa povijesni redosljed. Smatrao je da se Sard odnosi na vrijeme antikrista, a Laodiceja na razdoblje pomanjkanja vjere prije Isusovog Drugog dolaska. *Glossa Ordinaria*, koja se pripisuje njemačkom opatu Walafridu Strabou (807.–849.), slično tumači razdoblje šeste crkve, a Bedin se utjecaj osjeća i kod Haymoa, biskupa iz Halberstadta u 9. stoljeću. Talijanski biskup Bruno

Segni (umro 1123.) i škotski opat Richard od Saint Victora (umro 1173.) proširili su viđenje o sedam crkava od rođenja Crkve do kraja vremena.

Pierre Jean d'Olivi u južnoj Francuskoj, vodeća osoba spiritualista u 13. stoljeću, vjerovao je da živi pri kraju petog razdoblja sedam crkava koje obuhvaćaju kršćansku eru. U 11. stoljeću Berengarije, kanonik katedrale u Toursu, a kasnije ravnatelj njene škole, u borbi protiv transsubstancijacije tvrdio je da je rimska stolica «sotonino prijestolje», vjerojatno aludirajući na stanje crkve prikazano Pergamom. Nasuprot tome Albert Magnus Cologneski (umro 1280.) spominje «Muhamedovo krivovjerstvo» kao Jezabelu u tijatirskoj crkvi.

Protestantska identifikacija Tijatire. – Iako je već u 14. stoljeću lolard Walter Brute, školovan u Oxfordu, primijenio razdoblje Smirne na desetogodišnje žestoko progonstvo pod Dioklecijanom, čini se da se u razdoblju stoljeća reformacije malo raspravljalo o sedam crkava, vjerojatno zato što ih je Luther smatrao doslovnim drevnim crkvama. Međutim gledište o sedam razdoblja zastupali su kasniji pisci kao slavni Heinrich Bullinger (1562.–1607.), vodeći pastor u Zürichu, John Bale u Irskoj (1495.–1563.), puritanski znanstvenik i jedan od otaca engleskog prezbiterijanizma Thomas Brightmann (1562.–1607.), nezavisni propovjednik Thomas Beverley (1670.–1700.), prognani hugenot Charles Daubuz (1673.–1717.) i švicarski teolog i orijentalist Theodor Grinsoz de Bionens (1690.–1750.). Postalo je opće protestantsko učenje da je razdoblje papa predstavljeno tijatirskom crkvom. U tom razdoblju rimska Jezabela je učila krivi nauk, dok se preostale crkve protežu preko reformacije do suda. Čak između redova katolika dolazi glas francuskog pravnika i janseniste Pierrea Algiera, koji je izjavio da Jezabela iz Tijatire predstavlja isusovce.

Identificirana razdoblja Sarda i Filadelfije. – Luteranski profesor Daniel Cramer (1568.–1637.) našao je karakteristike sedam crkava u vjerskim grupama svog vremena, posebice među cvinglijevim i kalvinističkim crkvama. Reformirani teolog iz Heidelberga, Heinrich Horch (1652.–1729.), isto je tako primijenio Sard na crkvu poslije reformacije, čijih se mrtvih djela mora otresti u razdoblju Filadelfije. Na početku 18. stoljeća među njemačkim pijetistima susrećemo vjerovanje da žive u razdoblju Filadelfije.

Laodiceji slijedi drugi Kristov dolazak. – U velikom britanskom vjerskom buđenju na početku 19. stoljeća tipični popis (*Morning Watch*, rujna 1830.) sedam crkava je podijeljen ovako: (1) Efez, od apostola do Neronova progonstva, (2) Smirna, do stupanja Konstantina na prijestolje, (3) Pergam, od uzdizanja Konstantina do pojave malog roga na početku 1260 godina, (4) Tijatira, svjedočenje protiv papinstva tijekom 1260 godina, (5) Sard, od kraja 1260 godina do pripreme za Gospodnji dolazak, (6) Filadelfija, razdoblje pripreme do Gospodnjeg dolaska, (7) Laodiceja, «jedina potpuno buduća» pred sam kraj. Postojalo je opće slaganje da Tijatira označava razdoblje papinskog otpada, a Laodiceja stanje posljednjih dana prije Kristovog drugog dolaska (na primjer, irski rektor Joseph D'Arcy Sirr [1794.–1868.], švicarski protestantski teolog Louis Gaussen [1790.–1863.] i londonski Edward Irving [1792.–1834.]), ali s manjim varijacijama za posljednje tri crkve. Neki (kao "R. H." u *Christian Herald* od siječnja 1830.) rekli su za Sard da predstavlja reformaciju u 16. stoljeću, a Filadelfija duhovni naglasak na početku 19. stoljeća, u kojem su živjeli. Za Gaussena je Filadelfija predstavljala reformaciju. No glavni je okvir bio utvrđen. John Baiforth, jedan od pokrovitelja Josepha Wolffa, izjavio je «da je crkva sada u Laodiceji» i da joj predstoje završni sudovi povezani s Drugim Kristovim dolaskom.

“Deset dana” općenito određeni od 303. do 313. – Već je u 14. stoljeću Walter Brute primijenio «deset dana» proročenog progona u pismu Smirni na razdoblje od 303. do 313. godine, na strašno progona pod imperatorom Dioklecijanom. Ovo je postalo općeprihvaćeno tumačenje. Spominju ga mnogi tumači 19. stoljeća kao irski znanstvenik George Croly, britanski hebrejist Thomas Keyorth, tajnik Crkvenog misionarskog društva Edward Bickersteth i Thomas R. Birks, profesor na Cambridgeu. Croly dodaje: «Dani su prema proročkom jeziku godine.»

Zanimanje u Sjevernoj Americi. – Prvi tumači u Novom svijetu su kao i protestantski europski egzegete povezivali Tijatiru s papinskim razdobljem. To su, na primjer, bili pastor prve baptističke crkve u Americi Roger Williams (1603.–1683.) i Samuel Osgood (1748-1813), ranije ministar pošta. Tako je u vezi sa sedam Crkava postojalo bitno jedinstvo među mnogim tumačima proročanstava s obiju strane Atlantika.

U vrijeme drugog adventnog pokreta u sjevernoj Americi, u četvrtom i petom desetljeću 19. stoljeća, postojalo je gotovo jednodušno mišljenje da se sedam crkava protežu od «Pedesetnice do dana Gospodnjeg», kako to kaže misionar u Kanadi Adam Hood Burwell (1790.–1849). Mileriti su ovo tumačenje sedam crkava smatrali dokazanim, a ne samo utvrđenim. Na primjer, kongregacionalistički propovjednik Henry Jones smatrao je aksiomatičnim ovo tumačenje o sedam razdoblja ili stanja crkve, s tim da je sadašnje stanje predstavljeno Laodicejom. S ovim se tumačenjem slagao baptistički pastor Elon Galusha.

Tako je prepoznavanje sedam crkava tijekom stoljeća bilo progresivno, dosljedno i prilično jednodušno uključujući i deset dana kao razdoblje od 303. do 313. godine.

3. Sedam pečata na isti način obuhvaćaju kršćansko razdoblje

Najranija razumijevanja su fragmentarna. – Pokušaji da se protumače pečati datiraju od prvih stoljeća. Irenej Galski (oko 130. do oko 202.) samo aludira na Krista kao jahača na bijelom konju. Tertulijan (160.–240.), crkveni pisac iz Kartage, usput komentira peti pečat kao budućnost, a šesti kao vrijeme konačnog uništenja zemlje i neba na kraju svijeta. Međutim Victorin je prvi dao opći pregled sedam pečata, objašnjavajući da pokrivaju razdoblje između Prvog i Drugog Kristovog dolaska, koje je, naravno, smatrao kratkim.

Za njega je prvi pečat, okrunjeni jahač na bijelom konju, simbolizirao Kristovu crkvu na njezinom pobjedonosnom pohodu u svijetu, s kršćanstvom koje trijumfira nad poganstvom. Drugi, ridi konj, predstavljao je dolazak ratova; treći, vranac, predstavljao je glad u antikristovo vrijeme, a četvrti, zelenko, buduća razaranja. Peti pečat upućivao je na buduću nagradu svetaca i grješnika. Šesti pečat, sa svojim znacima, simbolizira vjesnike posljednjih događaja. Sedmi pečat uvod je u vječni odmor u Kristovom kraljevstvu.

U srednjem vijeku je razumijevanje prošireno. – Andreas, grčki nadbiskup Cezareje i Kapadocije negdje u 7. stoljeću, vidio je u pečatima (1) pobjedu apostolske Crkve, (2) borbu i rat koje je prouzročila Crkva, (3) otpad nevjernih, (4) zlo u vrijeme Maksimijana, (5) viku mučenika, (6) vrijeme nevolje pod Antikristom i (7) ono što je Bog pripremio za blagoslovljene. U osmom stoljeću je Časni Beda objavio podjelu Otkrivenja na sedam dijelova. Prvi pečat je prva Crkva, šesti je vrijeme antikrista, a sedmi označava početak vječnog odmora, no ostala četiri nisu vremenska razdoblja. Drugi, treći i četvrti pečat je trostruki rat koji su protiv crkve vodili

progonitelji, lažna braća i krivovjerci, a peti je slava pobjednika u tome ratu. Bedino je tumačenje smatrano standardnim gledištem sve do 12. stoljeća, kojemu je slijedila *Glossa* Walafrida Straboa i tumačenje Haymoa iz Halberstadta.

Bruno Segni (umro 1123.) upotpunio je ideju da prvih pet pečata otkrivaju postupno kvačenje Crkve, dok šesti predstavlja posljednju nevolju pod antikristom. A onda je Anselm iz Havelberga (umro 1158.) učinio sljedeći korak i sedam pečata proglasio za sedam povijesnih razdoblja, od početne čistoće evanđelja do konačnog vječnog odmora. On je uz to pokušao pokazati gdje se ona uklapaju u povijest. Drugi konj, crven od mučeništva, razdoblje je Dioklecijana; treći je crkva potamnijela od krivovjerstva Arija i drugih; četvrti je blijeda crkva pod napadom licemjerstva protiv kojeg su ustali Augustin, Bernard iz Clairvauxa i drugi. Peti pečat se odnosi na mučenike koji su stradali za Boga, a šesti na svijet koji se muči u vrijeme antikrista. U vrijeme sedmog pečata crkva se odmara u nebeskom blaženstvu.

Pod utjecajem Anzelma, Joachim od Flore je objavio podjelu kršćanske ere na sedam dijelova, uključujući (1) prvu crkvu sve do Ivanove smrti, (2) poganska progonstva do Konstantina, (3) Arijevo lažno učenje do Justinijana, (4) Saracene do Karla Velikog, (5) rimsko svećenstvo i redovništvo do Joachimova vremena, (6) sud nad Babilonom i (7) konačni subotnji odmor. Joachimovo naglašavanje povijesnog tumačenja sedam pečata slijedili su u 13. stoljeću njegovi učenici joachimiti kao Pierre Jean d'Olivi, koji se složio da prva četiri pečata predstavljaju rane nevolje, poganska progonstva, arijevske krivovjerce i licemjerstvo, ali je dodao da je pod petim pečatom, koji je tada bio u toku, rimska stolica postala stolicom Zvijeri.

Opsežna tumačenja u doba prije reformacije. – U vrijeme prije reformacije nalazimo lo-lardskog propovjednika R. Wimbledona kako objašnjava sedam pečata kao poznata uzastopna razdoblja prve crkve, progonstva, krivovjerstva, licemjera i drugih. U antikristovo vrijeme značajno je što vidi đavolje propovjednike kako onemogućavaju propovijedanje evanđelja. John Purwey (umro 1428.), Wyclifov drug i nasljednik te pisac prvog protestantskog komentara, učio je u biti isti niz kao i talijanski reformator Savanarola koji je umro mučeničkom smrću 1498. godine, a koji je u blijedom konju vidio mlakost –primjenjivu u njegovo vrijeme na stanje Rimske crkve u kojoj nije bilo ljubavi.

Produbljivanje u vrijeme reformacije. – U vrijeme reformacije Martin Luther je pečate primijenio na fizička ili politička zla kao što su ratovi, gladi, epidemije i mučeništva, a ne na određena razdoblja. Međutim, švicarski egzeget Theodor Bibliander (umro 1564.) smatrao je pečate uzastopnim razdobljima. A John Bale (umro 1563.) u četvrtom je pečatu vidio crkvu u kojoj su biskupi tražili prevlast; kao kad se papa Bonifacije III. proglasio Božjim namjesnikom na zemlji. U dušama pod žrtvenikom, u petom pečatu, vidio je mučeničkom smrću ubijene valdenze i albigenze. François Lambert, prvi francuski redovnik koji se obratio na protestantizam, vjerovao je da će poslije progonstva pod pečatima, pod posljednjim pečatom nastupiti tisućugodišnji odmor iz Otkrivenja 20. poglavlja.

No John Hooper (umro mučeničkom smrću 1555.), biskup Gloucestera i Worcestera, i Thomas Cranmer (1489. 01501556.), canterburyski nadbiskup, primijenili su četvrti pečat na papinsko razdoblje kao što su to učinili poslijereformatorski pisci engleski kralj Jakov I. i David Pareus (1548.–1622.), poznati kalvinistički profesor u Heidelbergu.

Proturreformacija uvodi futurizam. – U doba proturreformacije isusovac Francisco Ribera je u svom futurističkom tumačenju tvrdio da pečati obuhvaćaju (1) apostolsku eru, (2) prva progonošta, (3) krivovjerstva i (4) progonošta pod Trajanom. No vjerovao je da pojave pod šestim pečatom ukazuju na znakove koji će neposredno prethoditi Drugom Kristovom dolasku pri kraju vremena. Tako je izostavio stoljeća između jednog i drugog razdoblja. Njegov istomišljenik Cornelius iz Lapida u

Belgiji (1567.–1637.) stavlja sve pečate u budućnost. S druge strane, preterist Luis de Alcazar stavlja ih sve u prošlost prije pada Jeruzalema 70. godine.

Mede primjenjuje svoju neobičnu teoriju. – Joseph Mede, profesor na Cambridgeu, piše 1627. godine i brani svoju neobičnu ideju, ograničivši prvih šest pečata na imperijalni Rim do Dioklecijana i Konstantina, s trubama kao otvaranjem sedmog pečata. Brojni su pisci zastupali njegovo mišljenje.

Nasuprot tome drugi su pečate protegli na cijelu povijest Crkve. Među njima su bili engleski svećenik i pisac Thomas Burnet (1635.–1715.), Matej Hoffmann iz Šleske (koji je kraj petog pečata stavio u 1747.), Johann H. Alsted iz Herborna (1588.–1638.) i Matthias Hoë von Hönenegg (1580.–1645.), dvorski propovjednik u izornoj Saskoj u vrijeme Tridesetogodišnjeg rata.

Isaac Newton (1642.–1727.), poznati profesor na Cambridgeu, primijenio je prva četiri pečata na građanske događaje u doba neznabožackog Rima, a progonošta i kvarenje papinskog Bezakonika stavio je pod peti pečat, dok se sedmi otvara na dan okajanja.

Gotovo nikakve promjene u kolonijalnoj Americi. – U kolonijalnoj Americi je Thomas Parker (1595.–1677.) stavio šesti pečat uz posljednju trubu i izlivanje čaše na kraj 1335 godina i posljednje sudove nad antikristom. Učeni bostonski laik Samuel Hutchinson (1618.–1667.) vjerovao je da su pečati kao i trube odavno u tijeku ispunjenja. Dr. Benjamin Gale iz Connecticuta (1715.–1790.) vjerovao je da će sedmi pečat, sedma truba, i sedma čaša “završiti odjednom i u isto vrijeme s uništenjem *tajanstvenog* Babilona”.

Lisabonski potres kao ispunjenje. – Kad se 1755. zbio razorni lisabonski potres, kongregacionalistički klerik Thomas Prentice primijenio je šesti pečat i Matej 24,27 na ovu katastrofu. Nazvao ju je vjesnikom kraja svijeta i dolazećeg Božjeg suda, kad će se konačno sve ispuniti.

Adventno vjersko buđenje u 19. stoljeću. – Nešto prije adventnog vjerskog buđenja u Europi u 19. stoljeću, baptistički teolog Andrew Fuller (1754.–1815.) iz Ketteringhama u Engleskoj obnovio je Medeovu teoriju da je sedmi pečat nastavak truba. Međutim francuski dominikanac Père Bernard Lambert je 1806. smatrao da šesti pečat predstavlja doslovne goleme promjene na nebu i zemlji neposredno prije kraja, uz pola sata tišine prije posljednjih zastrašujućih sudova. Nasuprot tome James H. Frere 1815. stavlja ispunjenje pečata u zapadno Rimsko carstvo, stavljajući ga uz bok sedam truba u istočnom Rimskom carstvu.

Mnogi britanski pisci u vrijeme ranog adventnog vjerskog buđenja u 19. stoljeću smatrali su da sedam pečata pokrivaju kršćansku eru, kao na primjer francuski sudac Pierre J. Agier i švicarski profesor Louis Gaussen. Član parlamenta Henry Drummond (1786.–1860.) vidio je u pečatima kršćansku Crkvu kroz stoljeća kako se mijenjala od čistoće do otpada, sa šestim pečatom kao “kaznom nad papinstvom koja je počela francuskom revolucijom”, a sedmi pečat kao uništenje “cjelokupnog kršćanskog svijeta”. Bilo je onih koji su vjerovali da šesti pečat uključuje

francusku revoluciju – James Leslie iz Edinburga, engleski graditelj crkava Matthew Habershon i škotski prezbiterijanski propovjednik William Anderson. Međutim William Cuninghame (1813.), Aleksander Keith iz Škotske (1826.) i George Croly iz Irske (1827.) smatrali su da je šesti pečat još budućnost.

Američka tumačenja. – Nekoliko američkih nemileritskih tumača u 18. ili početkom 19. stoljeća – Uzal Ogden, William F. Miller, Aron Kinne i Ethan Smith –slijedilo je Medea u ograničavanju prvih šest pečata na prva kršćanska stoljeća. No dr. Amzi Armstrong, prezbiterijanski edukator i propovjednik, držao se 1815. prevladavajućeg mišljenja da pečati sadrže povijest Crkve (1) od apostolske “bjeline”, (2) preko “crvenih” neznabožackih progonstava do Konstantinova vremena, (3) kroz “crno” razdoblje gladi za Božjom Riječi od Konstantina do napada barbarskih plemena, (4) “blijedog” razdoblja gašenja duhovnog života do reformacije, (5) obnove mučeničkog duha, (6) velikih potresa kad će kraljevstvo kamena uništiti sva zemaljska kraljevstva do (7) tisućugodišnjeg mira i odmora.

Laik Učenika, Samuel M. McCorkle, objavio je da nas sedam pečata vode od početka kršćanstva preko prvih neznabožackih progonstava, miješanja Crkve i države, iskvarenosti koja je slijedila, progonstava od strane Crkve, do Crkve savijene kao svitak i uklonjene te konačnog silaska Novog Jeruzalema ili milenija.

Za Adama H. Burwella iz Kanade, sedam pečata, sedam crkava i sedam truba završavaju “u veliki dan gnjeva i dolaska Sina Čovječjega”. Vođe mileritskog pokreta vrlo su malo pisale o pečatima. Oni su više razmišljali o sedam truba, obje zvijeri, dvije žene iz Otkrivenja 12. i 17. poglavlja, dvojici svjedoka, vremenskim razdobljima i mileniju. Oni su prihvatili samo po sebi razumljivim da sedam pečata obuhvaćaju kršćansku eru. Bili su usklađeni s najboljim znanstvenim dostignućima u prošlosti.

4. Razvitak plodonosnog tumačenja sedam truba

Tumačenje sedam truba proteže se preko petnaest stoljeća, s početkom Victorinova tumačenja u 3. stoljeću. U suvremenije doba trube su se proučavale sa sve većim zanimanjem među piscima mnogih zemalja i u mnogim vjerskim zajednicama, da bi to zanimanje doseglo vrhunac sredinom 19. stoljeća. Većina tumača bavila se vremenskim naznakama, odnosno s «pet mjeseci» ili 150 godina u petoj trubi i sa «satom, danom, mjesecom i godinom» (s 391 ili 396* godina) u šestoj trubi.

Od osmog stoljeća dalje Saraceni su smatrani silom na koju upućuje peta truba. John Foxe čini se da je prvi (1587.) odredio sto i pedesetgodišnje razdoblje stavljajući ga od 606. do 756. godine. Od vremena škotskog matematičara Johna Napiera i anglikanskog biskupa Geoga Downhama nailazimo na razne pokušaje određivanja 391 (ili 396) godine (iz Otk 9,15). Od Heinricha Bullingera (umro 1575.) nadalje praktično svi tumači smatraju Tursku silom iz šeste trube.

Joseph Mede je 1627. prve četiri trube primijenio na pustošenje barbarskih plemena u zapadno-rimskom carstvu (Alarik, Genzerik, Odoakar i Atila). Daljnjem razvoju doprinio je

1 * Ukupnost broja 391 i 396 godina trebala je označavati isto razdoblje, samo što su se neki služili solarnom godinom od 365 dana da bi dobili zbroj (365+30+1= 396), dok su drugi ispravno uzeli “proročku godinu” od 360 dana (360+30+1=391) ili 360 solarnih godina.

Thomas Beverley 1684., koji je prvi protumačio «sat» iz Otkrivenja 9,15 kao «petnaest dana» koje treba dodati uz 391 godinu. U ono vrijeme mnogi su to smatrali ispravnim tumačenjem.

Tisuću godina progresivnog tumačenja. – U 3. stoljeću Victorin je iznio tumačenje da sedam truba pokrivaju kršćansku eru usporedno s crkvama i pečatima. Časni Beda je u 8. stoljeću vjerovao da je prvih pet truba prošlo, a da su dvije posljednje još stvar budućnosti. No *Glossa* Walafrida Straboa u 9. stoljeću smatrala je posljednje tri budućima.

Joachim od Flore u 12. stoljeću prvi primjenjuje načelo «dan-godina» na «pet mjeseci» dobivši tako 150 godina, ali ih nije pokušao staviti u povijesni okvir. Međutim, on je vjerovao da trube pokrivaju razvoj kršćanstva i da se peta ispunjava u njegovo vrijeme. Dva stoljeća kasnije Walter Brute ponovno potvrđuje da 150 godina odgovaraju proročkom vremenu od «pet mjeseci».

Luther je kao i drugi rani reformatori bio toliko zaokupljen važnijim predmetima da se zadovoljio smatrajući Muhameda i Saracene povezanim sa šestom trubom. Heinrich Bullinger je šestu trubu (ili drugo zlo) primijenio na Tursku. Od Johna Napiera 1593. peta i šesta truba se često primjenjuju na Saracene i osmanlijsku Tursku. Napier je isto tako stavio početak 150 godina u 1051. godinu, s tim da razdoblje šeste trube počinje oko 1300.

Školovan u Cambridgeu, Thomas Brightman objašnjavao je da prve trube predstavljaju razdoblje poslije sedmog pečata (od Konstantina), smatrajući da barbarski Vandali predstavljaju četvrtu trubu. U petoj trubi vidio je divljanje Saracena od 630. do 780. godine, a u šestoj osmanlijsku Tursku od 1300. do 1696. S ovim se slagao i biskup Downham. Otad nadalje postoji općenito slaganje u primjeni truba na Saracene i Turke, premda se datiranja razdoblja razlikuju.

Thomas Goodwin, predsjednik Magdalen koledža u Oxfordu, čini se da je bio prvi (1654.) koji je početak šeste trube stavio u 1453., godinu pada Konstantinopola, s time što je tako tursko «zlo» na osnovi 396 godina računao od 1453. do 1849. godine.

Američka stajališta su podjednaka. – Kako se moglo očekivati, američki su tumači učili u biti isto što i tumači u Starom svijetu. Pisci između Johna Cottona u 1639. i Joshue Spaldinga u 1796. bavili su se različitim zanimanjem s razdobljem barbarskih invazija, smatrajući ih ispunjenjem prve četiri trube, a Saraceni i Turci kao simbolima prikazanim petom i šestom trubom. Efraim Huit (1644.) datira šestu trubu od 1300. do 1695. godine, a Increase Mather, predsjednik harvardskog sveučilišta i njegov slavni sin Cotton Mather, datiraju je od 1300. do 1696. Jonathan Edwards, kongregacijski vođa, stavlja je nešto malo ranije, od 1296. do 1453. Samuel Osgood počinje tursko razdoblje s 1299. a 150 godina Saracena stavlja od 622. do 772. Joshua Spalding iz Massachusettsa objavljuje 1796. svoje uvjerenje da se šestoj trubi bliži kraj.

Gotovo nikakve promjene u tumačenju poslije reformacije. – Između pisaca Staroga svijeta poslije reformacije desetine njih između Georgea Downhema 1603. i Josepha Gallowaya 1798. bavilo se trubama. Ovdje su uključena slavna imena kao Joseph Mede, Thomas Goodwin, Isaac Newton, William Whiston, Jonathan Edwards i biskup Thomas Newton. Gotovo su svi oni primjenjivali trube na invazije barbara, na Saracene i Turke. Neki su računali pet mjeseci kao 150 godina, neki su počinjali računanje 391 (ili 396) godina od 1300., a drugi su ga završavali s padom Konstantinopola 1453.

Većina prihvaća formulu od 391 godine. – U prvim desetljećima 19. stoljeća niz tumača Novoga svijeta, pored već spomenutih tumača iz Staroga svijeta, smatrali su da trube označuju barbare, Saracene i Turke. Najčešće spominjano razdoblje za 150 godina saracenskog zla bilo je 612. do 762. godine, dok su mnogi istraživači davali približne datume, kao na primjer od 622. do 772. ili 632. do 782. Ovi stariji tumači računali su s kraćim razdobljem od 391 godine. No Miller je 150 godina datirao od 1298. do 1448., a 391 godinu od 1448. do 1839. Uz njega je pristao Josiah Litch koji je 1838. datirao 150 godina od 1299. do 1449., a 391 godinu od 1449. do 1840.

Otad se neki još uvijek drže “396” godina (zasnovano na formuli $365 + 30 + 1$), dok je većina prihvatila stajalište od 391 godine ($360 + 30 + 1$). Anglikanski svećenik E. W. Whitaker je 1795. čini se bio prvi koji je 391 godinu šeste trube stavio u razdoblje od 1453. do 1844. U tome ga je dosta njih slijedilo u sljedećim desetljećima; većina su bili britanski tumači. Tako iza milerita u četvrtom i petom desetljeću 19. stoljeća, a posebno iza računanja Josiaha Litcha objavljenog 1838. godine, leži petnaest stoljeća tumačenja koja predstavljaju različite vjeroispovijesti, mnoge narodnosti i ljude izuzetnog znanja.

Jedinstvo među mileritima. – Među mileritima praktički nije bilo odstupanja od Litchova tumačenja u datiranju 150 i 391 godine. 150 godina se računalo od 27. srpnja 1299. do 1449. a njima je neposredno slijedila 391 godina od 1449. do 1840.² Ovo datiranje uzeli su vodeći mileritski tumači prije 1844. godine.

5. Dva svjedoka – žive osobe, a zatim dva Zavjeta

Najranije tumačenje: Enoh i Ilija. – Prema najranijem razumijevanju ovu dvojicu svjedoka iz Otkrivenja 11. poglavlja predstavljale su dvije osobe – vjerojatno Henok i Ilija – koji se vraćaju na zemlju da svjedoče. Smatra se da je takvu primjenu izvršio Tertulijan (oko 160.–oko 240.), kao i Hipolit (umro oko 236.) u trećem, a Ambrozije u četrnaestom stoljeću. Slijedila ih je većina egzegeta između Primasija u 6. stoljeću i Ubertina iz Casale u 14. stoljeću, koji su smatrali da Henok i Ilija propovijedaju pokajanje. Pojavilo se i nekoliko varijacija. Benediktinac Berengaud je predložio «kršćanske propovjednike» kao svjedoke. Joachim od Flore (12. stoljeće) smatrao je da su to duhovni redovi koji će se pojaviti.

“Tri i pol dana” računana kao tri i pol godine. – Najmanje je pet tumača od Tihonija (oko 380.) do Pierra Jean d’Olivia (umro 1298.) primijenilo načelo dan-godina na «tri i pol dana» ovih svjedoka.

Uvođenje ideje o dva Zavjeta. – S druge strane u 12. stoljeću je Bruno Segni uveo novu ideju da su dva svjedoka, pored Henoka i Ilije, duhovni doktori Crkve, ojačani s dva zavjeta Svetoga pisma; oni svjedoče za Gospodina.

Ubertino iz Casale, vođa spiritualista, optužio je 1305. papu Bonifacija VIII. da je «tajanstveni antikrist». Premda je još uvijek Iliju i Henoka smatrao dvojicom svjedoka koje će u budućnosti ubiti «otvoreni antikrist», on ih je u duhovnom smislu vidio kao franjevce i dominikance koje predstavljaju njihovi redovi, a koje progoni «tajanstveni antikrist».

2 ^{*} U srpnju 1840. godine Litch je ustvrdio da 15 dana (ili proročki “sat”) iz Otkrivenja 9,15 završava 11. kolovoza 1840.

Učenje reformacije o svjedocima. – Tijekom sljedeća dva stoljeća, do vremena reformacije, nalazimo slikovitu primjenu Henoka i Ilije (Iolardska rasprava *The Lantern of Light*, oko 1400) ili budućeg Ilije (Matthias iz Janowa, oko 1380.) na propovjednike posljednjih dana.

S druge strane, Heinrich Bullinger smatrao je svjedoke jednostavno mučenicima koje je okrutno ubio papinski antikrist. A onda je jedan komentar Otkrivenja (1558.), koji se pripisuje Johannu Funcku, hrabro izašao s tvrdnjom da su dva svjedoka Stari i Novi zavjet. Matija Vlačić (1520.–1575.), prvi protestantski crkveni povjesničar, tvrdio je isto, pored Johna Napiera (1550.–1617.), ranog škotskog tumača Apokalipse. Napier je pokazao da izraz «zavjet» potječe od latinskog *testamentum*, što je izvedeno od riječi *testis*, a znači “svjedok”. Danas je tumačenje o dva zavjeta općenito prihvaćeno.

Proturreformacija smatra dvojicu svjedoka osobama. – U katoličkoj je proturreformaciji futurist isusovac Bellarmine, gradeći na Riberainom djelu, tvrdio da su dvojica svjedoka Henok i Ilija, a da su 42 mjeseca jednostavno doslovne tri i pol godine koje će još doći. Nasuprot tome preterist Alcazar je ovaj izraz ograničio na prve kršćanske svjedoke u prošlosti. Protestantski znanstvenik Hugo Grotius (1583.–1645.), koji je slijedio Alcazarov preterizam, povezo je 42 mjeseca iz Otkrivenja 11. poglavlja s podizanjem poganskog Jupiterova hrama u Jeruzalemu i Bar Kohebinom bunom. Tako je nastavljeno nizanje suprotnih gledišta.

Četrdeset i dva mjeseca ili 1260 dana. – Uočeno je da je više vremenskih podataka povezano: 1260 dana proricanja dvojice svjedoka, 42 mjeseca gaženja Svetog Grada, ubojstvo i uskrснуće svjedoka nakon tri i pol dana, poslije čega slijedi «potres» i pad «desetine grada».

Thomas Brightmen (1600.) tumači 1260 dana svjedočenja kao 1260 godina od Konstantina do oko 1558. godine – s borbom protiv prave Crkve i Pisma, koja je iznova počela na Trident-skom saboru.

George Downham je 1603. smatrao razdoblje od 42 mjeseca kao 1260 godina od Justinijana ili možda Foke. Joseph Mede je 1260 dana svjedočenja u kostrijeti usporedio s 42 mjeseca gaženja, s tri i pol vremena ili 1260 dana ženina boravka u pustinji i s 42 mjeseca vlasti Zvijeri – s tim što sve to upućuje na 1260 godina papinstva.

Ovih 1260 godina su razni pisci na obje strane Atlantika različito datirali: John Tillinghasts (1604.–1655.) ih završava vjerojatno 1656.; u Americi puritanski klerik John Cotton 1655.; apostol slobode Roger William (1652.), nekako u isto vrijeme; William Sherwin (1607.–1687.) oko 1666.; Thomas Beverley (1684.) 1697.; Jacques Philipot i Pierre Jurieu, francuski protestanti (1685.), 1705. i 1710. ili 1714. godine.

Drue Cressener, prebendar katedrale u Elyju, 1698. datira “1260 dana vladavine Zvijeri” od Justinijana do “malo prije 1800.” Ovo je bilo značajno predviđanje. Thomas Beverley je 1681. primijetio da “desetina grada” još nije pala. Drue Cressener (1698.) objavljuje da je “desetina grada” jedno od deset kraljevstava “koja su dana Zvijeri”. Po njemu će ubojstvo i uskrснуće svjedoka biti “onemogućavanje i buđenje prave religije” oko 1800. U Švicarskoj je Teodor Crinsoz de Bionens (1729.) isto tako desetinu grada smatrao jednim od deset kraljevstava koje kida vezu s papinstvom.

Desetina grada je Francuska. – Poznati nonkonformist Thomas Goodwin je 1639. smatrao Francusku “desetim dijelom” papinskog kršćanstva ili jednim od deset kraljevstava koje će pasti zbog ubojstva svjedoka tijekom tri i pol godine. Po njegovu mišljenju potres, povezan

s uskrsnućem dvojice svjedoka, trebao bi biti neki unutarnji ustanak, pobuna ili revolucija. Uz Goodwina su pristali i drugi pisci koji su u desetom dijelu grada vidjeli jedno od kraljevstava papinskog imperija, a sve veći broj pisaca zaključio je da je deseti dio grada Francuska –John Cotton (1655.) i Increase Mather (1708) u Americi; u Francuskoj hugenoti Jacques Philipot i Pierre Jurieu (1637.–1713.) nakon opoziva Nantskog edikta 1685. (ovaj posljednji je objavio da svjedoci čak i sada leže na njezinim “ulicama”).

Svjedoci, potres i francuska revolucija. – Nešto prije francuske revolucije više je značajnih tumačenja proročanstava ukazivalo na ovaj događaj. Prezbiterijanski je pastor Robert Felming, mlađi, 1701. pretkazao da će francuska monarhija pasti oko 1794. – što je bio završni datum njegovih 1260 godina računanih od Justinijana. Škotski propovjednik David Imrie je 1755. očekivao da Francuska bude oko 1794. uključena u izlivanje sudova nad papinstvom. Oko 1755. je John Fletcher, jedan od Wesleyevih suradnika, rekao da tisuće protestanata u Francuskoj očekuju veliku revoluciju koja će im donijeti olakšanje.

Kad je izbila francuska revolucija, brojni su tumači najavili ispunjenje «potresa» i pada «desetine grada». To su 1793. i 1794. bili William Linn, predsjednik Queen koledža (Rutgers), američki univerzalist Elhanan Winchester, svećenik i znanstvenik Joseph Priestley te samostalni propovjednik James Bicheno, a narednih godina pridružili su im se drugi pisci kao američki propovjednici Joshua Spalding, Joseph Lathrop, David Austin (1798.) i Timothy Dwight, predsjednik sveučilišta Yale (1812.). Joseph Galoway, lojalist u američkoj revoluciji, posvetio je dugo poglavlje u svom komentaru iz 1802. dvojici svjedoka – Starom i Novom zavjetu ili dvama “svetim izvještajima” – koji su u Francuskoj ubijeni od 1792. do 1796. a počelo je istjerivanjem svećenstva i proglašavanjem ateizma državnom religijom. Tako se gotovo jedno stoljeće prije francuske revolucije, i ponovno u jeku same revolucije, posebno naglašavalo da će Francuska, kao «desetina» velikog papinskog «grada» Babilona, prestati s podupiranjem papinskog Rima i učiniti kraj njegovoj dominaciji. U posljednjim godinama 18. stoljeća ljudi su prepoznali i objavili ispunjenje prorečenog ubijanja svjedoka, kraj 1260 dana i početak «vremena kraja».

Adventno vjersko buđenje umnožava tumačenje. – U adventnom vjerskom buđenju staroga svijeta, na početku 19. stoljeća, najmanje je desetak vodećih pisaca smatralo Francusku «desetinom grada». Za Jamesa H. Frerea, na primjer, dvojica svjedoka su očito bili Stari i Novi zavjet, a njihova je smrt i uskrsnuće ostvarena u francuskoj revoluciji od 1793. do 1797. nakon koje dolazi njihovo ponovno uzdizanje. Jedan je pisac u časopisu *The Morning Watch* (1829.), poslije tvrdnje da su dvojica svjedoka dva zavjeta, stavio tri i pol godine od 1793. do 1797. u Francusku. Charles D. Maitland (1813.), William Cuninghame (1813.), Edward Cooper (1825) i drugi izjavili su da je sveti grad gažen od 533. do 1792. (Drugi od 533. do 1793.)

Irski tumač George Croly (1780.–1860.) objavio je da se ubojstvo dvojice svjedoka odnosi na djelovanje protiv Starog i Novog zavjeta povezano s “odricanjem od religije” francuske vlade i naroda. A sve se to ispunilo kao što je bilo prorečeno, kazao je, pri kraju 1260 godina, s tim što se «potres» dogodio 1793. Francuska je «desetina grada», a revolucija politički potres. Anglikanski rektor John Hooper 1830. slično stavlja ubojstvo svjedoka (Stari i Novi zavjet) u vrijeme “prevladavanja nevjerstva” u Francuskoj, vjerujući da događaji 1792. označavaju završetak ovog razdoblja od 1260 godina.

Premileritski tumači se slažu. – U Americi je niz premileritskih tumača objavilo, između približno 1800. i 1840., da je francuska revolucija predstavljala «potres» ili Francuska «desetinu grada». Prezbiterijanski propovjednik i edukator Amzi Armstrong pisao je 1814.–1815. da tri i pol dana ili godina traju od 1792. do 1796.; svećenik iz zapadne Troje, New York, A. L. Crandal, pišući 1841. stavio je tri i pol godine od 1793. do 1797.

Jedinstveno gledište među mileritima. – Među mileritima postojao je zamjetni stupanj jedinstvenog gledišta da su 42 mjeseca Zvijeri trajali od 538. do 1798., da su dvojica svjedoka bili Stari i Novi zavjet, da je Francuska «desetina» papinskog «grada», a «potres» iz Otkrivenja 11. poglavlja francuska revolucija. Oni koji su određivali datum za tri i pol godina ubojstva biblijskih svjedoka, stavljali su ga od 1792. ili 1793. do 1796. Ni kod pionira adventista sedmog dana između 1844. i 1860., praktično nema nikakve promjene u tumačenju – jednostavno potvrda onoga što je zastupao mileritski pokret i što je već bilo prihvaćeno u Starom svijetu u vrijeme adventnog vjerskog buđenja na početku 19. stoljeća, a odnosi se na svjedoke, njihovo ubijanje, «desetinu grada», «potres» i završetak 1260 godina.

6. Ranije utvrđeno tumačenje Otkrivenja 12

Uzorak tumačenja postavljen u trećem stoljeću. – Niz srodnih simbola u Otkrivenju 12. poglavlju – «žena», «dijete», «Zmaj», «pustinja» i «vrijeme, dva vremena i pola vremena» – počelo se tumačiti već u trećem stoljeću. Hipolit i Victorin su učili da «žena» iz Otkrivenja 12 simbolizira Crkvu, a dijete «muškarac» je Krist. Crkva bježi od rimskog progona. Metodije (260.–311.) iz Tira vjeruje da «dijete» predstavlja svete.

Na ovaj uzorak nailazimo često između Tihonija u 4. i Olivija u 13. stoljeću. U osmom stoljeću je Časni Beda «ženu» iz Otkrivenja 12 nazvao Crkvom, a «Zmaja» đavlom. To isto učinio je Berengaud (vjerojatno pri kraju 9. stoljeća) i Richard iz Saint Victora u 12. stoljeću te Bruno Segni, osim što je dijete smatrao «sinovima Crkve». Poznati opat Bernard iz Clairvoixa (umro 1153.) promijenio je tumačenje objavom da je «žena» djevica Marija. Ovo gledište zastupao je i Albert Magnus, skolastik iz 13. stoljeća, koji je u ovim simbolima vidio grafički opis Crkve u njezinoj borbi protiv Sotone.

Joachim od Flore uvodi 1260 godina umjesto dana. – Cijenjeni opat Joachim od Flore u 12. stoljeću potvrdio je standardno tumačenje «žene» iz Otkrivenja 12 kao cijele Crkve, a posebice pustinjake i djevice. On se složio da dijete «muškarac» predstavlja Krista, a «Zmaj» đavla. No ovdje je Joachim učinio sasvim novi korak u tumačenju ovog poglavlja – 1260 «dana» razdoblja ženinog bijega predstavljaju 1260 godina, «s time što je jedan dan prihvaćen kao jedna godina, a tisući dvijesto i šezdeset dana kao isti broj godina». To ga je navelo da očekuje novo doba Duha ubrzo nakon svog vremena. Načelo dan-godina već su Tihonije i drugi primijenili na tri i pol dana iz 11. poglavlja, a više srednjovjekovnih židovskih tumača primijenilo je ovo načelo na 1290, 1335 i 2300 dana iz knjige proroka Daniela.^{3*}

Joachimov sljedbenik Pierre Jean d'Olivi složio se s Joachimom da su 1260 dana isto toliko godina, koje je očekivao da će završiti ubrzo poslije njegova vremena, premda je ovo razdoblje

3 * Naime Nahawendi (početkom 9. stoljeća), Saadia, Jeroham, Hakohen, Jepheth-ibn Ali i Rashi (10. stoljeće) te Hanasi i Eliezer (11. i 12. stoljeće).

primijenio i kao doslovne dane na antikristovo progonstvo. Tako je pri kraju srednjeg vijeka «žena» svuda prihvaćena kao čista crkva, a «dijete» najčešće kao Krist. No nitko do Joachima nije u tri i pol vremena vidio 1260 dana, odnosno godina. To je 1190. godine bio značajan napredak u tumačenju.

Ženu progoni papinski antikrist. – Dva stoljeća nakon Joachima, reformatorski tumač i Wyclifov suradnik John Purwey objavio je da je “žena” Kristova crkva, a da su 1260 dana-godina vrijeme progona papinskog antikrista. Ovo je bilo standardno stajalište lolarada. Walter Brute 1393. iznio je misao da se «žena» (Crkva) iz Otkrivenja 12 u prvim stoljećima sklonila na 1260 godina u Britaniju, gdje je sačuvana čista i prava vjera.

U vrijeme reformacije, od Martina Luthera nadalje, oni koji su tumačili proročanstvo o «ženi», obično su smatrali da se radi o pravoj i čistoj crkvi, a ne Crkvi uopće; “Zmaj” je bio Sotona. Proročkih 1260 dana smatrali su godinama, a raslo je zanimanje za njihovo određivanje u povijesti. Na primjer Georg Nigrinus (1530.–1602.) ih stavlja od 441. do 1701; Johan Funk (1518.–1566.) od 261. do 1521., a Mihael Servetus (1509.–1553.) od 325. do 1585.

Isusovci su unijeli suprotna tumačenja. – U kontra-tumačenjima katoličke protureformacije, Francisco Ribera, zagovornik futurizma, vidio je «ženu» kao crkvu koja bježi od progona koje traje tri i pol doslovne godine (tijekom vladavine jednog antikrista), a u «Zmaju» vidio je Sotonu. Luis de Alcazar je prema svom preterističkom gledištu iznio teoriju da «žena» iz Otkrivenja 12 predstavlja apostolsku crkvu, koja rađa Rimsku crkvu.

Određen početak i kraj 1260 godina. – U doba poslije reformacije gotovo i nema promjena u tumačenju ovog proročanstva. Više od desetak tumača između Georga Dawnhama 1603. i Christiana Thubea 1796. zastupalo je današnje standardno protestantsko gledište da je «žena» crkva, «Zmaj» Rim, a «dijete» Krist. Ustvari gotovo svi protestanti smatraju 1260 proročkih dana ili tri i pol vremena kao 1260 doslovnih godina.

U određivanju početka i kraja ovog razdoblja bilo je razilaženja. John Tillinghast (1654.) računao ga je od 396. do 1656; David Pareus (1618.) od 606. do 1866; John Napier (1593.) od 316. do 1576; Thomas Beverley (1688.) od 437. do 1697; Drue Cresener (1689.) od Justinijana do oko 1800. Kad je izbila francuska revolucija mnogi su je povezali s krajem 1260 dana. James Bicheno (1793.) odredio je približno vrijeme od 529. do 1789. Ali čim je francuska vojska 1798. godine odvela papu Pia VI u ropstvo, mnogi su ispravno prihvatili datiranje od 538. do 1798. Među njima su bili Britanci Edward King i Richard Valpy.

Francuski hugenoti, proganjani kao i valdenzi prije njih, su se nakon opoziva Nantskog edikta 1685. također prozvali «crkvom u pustinji». Za njih je razdoblje u pustinji predstavljalo crkvu u zabiti.

Amerika uključena u «pustinju». – Niz tumača u kolonijalnoj Americi i njezinim prvim nacionalnim razdobljima tumačili su Otkrivenje 12. poglavlje. Od Johna Cottona do Timothyja Dwighta bilo je malo razlike u tumačenju ovih simbola. Cotton je smatrao da žena u pustinji predstavlja valdenze. Roger Villiams je govorio da se “žena iz Otkrivenja 12 hranila” u “papinsko vrijeme i na takvim mjestima”.

Za Samuela Langdona žena u pustinji je bila crkva u njezinom “najčišćem stanju”, dok su dvije žene (Otk 12 i 17) jasno simbolizirale dvije suprotne crkve. Princetonski predavač Samuel Sherwood (1776.) i kongregacionalistički đakon Samuel Gatchel (1781.) držali su da je žena pobjegla od papinskog antikrista u američku pustinju.

Sklad među vjesnicima Starog svijeta. – Niz odličnih tumača za vrijeme adventnog vjerskog buđenja u Starom svijetu početkom 19. stoljeća, koji su prije svega naglašavali drugi Kristov dolazak, objašnjavali su da “žena” predstavlja pravu crkvu ili prave vjernike, nasuprot dominirajuće otpale organizacije. U to vrijeme se općenito smatralo da je 1260 godina završilo, jer ih je većina počela računati od Justinijana koji je papi pravno predao neograničene ovlasti. Smatralo se da one završavaju 1792. ili 1793. (Edward B. Elliott je smatrao ispravnim razdoblje 538.–1798.) Neki su međutim zastupali vrijeme od 606. do 1866.

Andrew Euller, tajnik baptističkog Misionarskog društva, vjerovao je da “pustinja” u koju je prava crkva pobjegla od antikristove pokvarenosti i progonstva uključuje Ameriku. George Croly protumačio je «mlaz vode» kao progonstvo pod križarima i inkvizicijom. Prema Louisu Gaussenu u pravu crkvu iz Otkrivenja 12 se ubrajaju pijemontski valdenzi, paulicijani, lolardi, moravska braća, hugenoti, pa čak i jansenisti.

Amerikanci 19. stoljeća slijede uzorak. – S početkom 19. stoljeća u Sjevernoj Americi mnogi ne-mileritski pisci iz različitih vjerskih zajednica tumače Otkrivenja 12 bez bitnog odstupanja od standardnog tumačenja žene, djeteta i Zmaja.

Postojalo je znakovito jedinstvo tumačenja među mileritima o «pravoj crkvi» kao ženi, Kristu kao «djetetu», a Rimu kao «Zmaju». Praktično bez izuzetka 1260 godina se računalo od 538. do 1798. Ovo je postalo standardnim tumačenjem; adventisti sedmog dana se vrlo malo razlikuju od njega.

7. Odgađanje u identificiranju druge “Zvijeri”

Osamnaest stoljeća tumačenja. – Od vremena Ireneja Galskog, dvije simboličke “Zvijeri” iz Otkrivenja 13 postaju predmetom začudne pozornosti mnogih tumača i to stoljećima. U prvoj crkvi nalazimo gledišta da ove dvije Zvijeri predstavljaju, prema Ireneju, antikrista i njegovog “lažnog proroka” ili, prema Victorinu, nekog Rimljanina i antikrista. Deset rogova predstavljalo je nadolazeću podjelu rimskog imperija. U to se vrijeme 42 mjeseca smatralo doslovnima, a ime povezano s brojem 666 moglo je biti *LATEINOS* ili *TEITAN* ili *DICLUX*. Vjerovalo se da uključuje Rim.

Tihonije i Augustin su u petom stoljeću uveli tajanstvenu ideju *corpus diaboli* “bezbožnog grada» (ili zajednice) svijeta, s lažnim prorokom kao antikristom. Međutim ranije gledište, s antikristom i njegovim lažnim prorokom kao dvije zvijeri, zadržao je grčki nadbiskup Andrija iz Cezareje oko 632. i Berengaud pored drugih u 9. stoljeću. Časni Beda je učio da je druga Zvijer različito tumačena kao antikristovi apostoli ili propovjednici, ili lažna braća. Jedan ili dvojica su se pitali može li Zvijer biti neki nevjernik, neznabožac ili Saracen. Međutim valdenzi su jasno objavljivali da Zvijer predstavlja Rimsku crkvu. Joachim od Flore smatrao je prvu Zvijer iz Otkrivenja 13 kombinacijom četiriju nemani iz Daniela – Židove, pogane, krivovjerce i Saracene. Vjerovao je da je druga Zvijer sekta lažnih proroka, uključujući i antikrista. Prema njegovu mišljenju ime za broj 666 još nije bilo otkriveno.

Inocent III, u nastojanju da odvrati sve veće optužbe protiv papinstva, tvrdio je da je Muhamed Bezakonik, s tim da broj 666 predstavlja godine trajanja njegovog kraljevstva, koje će razdoblje, tvrdio je, uskoro proći.

Zvijer identificirana kao papinski antikrist. – Među učenicima Joachima, kao što je bio Pierre Jean d'Olivi, nalazimo nova tumačenja prema kojima su dvije zvijeri svjetovni vladari i lažni prelati, a kip Zvijeri pseudopapa. Ubertino iz Casale smatra Bonifacija VIII i Benedikta XI zvijerima, a broj 666 sadržan je u imenu "Benedict". A onda su pisci prije reformacije, kao što su Matthias Janow (umro 1394.), Wyclif Češki, lolardski vođa John Purwey i Jan Hus u Češkoj smatrali da je prva Zvijer bila papinski antikrist. Broj 666 neki su primijenili na papu.

Dvije ideje ukazuju na Rim. – U 16. stoljeću, stoljeću reformacije, mnogi su tumači raspravljali o jednoj ili o obje Zvijeri. Većina ih je smatrala papinski Rim prvom Zvijeri (Andreas Osiander, Alphonsus Conradus, Georg Joye, John Bale i drugi). Manjina je smatrala da je to neznabožački ili carski Rim, a druga Zvijer papski Rim (Martin Luther, Johann Funk, John Foxe i drugi). Obje su grupe smatrale da je dvoroga Zvijer još jedan vid papinskog antikrista ili antikristovih propovjednika – papinska hijerarhija ili svećenstvo.

Smatralo se da su 42 mjeseca 1260 godina. Broj 666 tumačen je na razne načine. Luther, Bullinger i neki drugi smatrali su da je to broj godina, ali su Melanchton, Vlačić, Foxe, Napier, Pareus i drugi smatrali da broj 666 predstavlja ime, kao na primjer hebrejski *ROMITH* (*Romiith*) ili grčki *LATEINOS* (na latinskom *Latinus*, isto što i *Romanus*). "Žig" je prema nekima predstavljao podložnost, štovanje ili privrženost zvijeri. Međutim ova su tumačenja bila dosta provizorna.

Većina smatra papinstvo prvom Zvijeri. – Egzegete Starog svijeta 17. i 18. stoljeća također se razlikuju u tumačenju, ali većina je smatrala papinstvo prvom Zvijeri. Međutim u obim grupama nalazimo papinski Rim kao drugu Zvijer – ili jednostavno kao drugi vid Rima – premda su neki, kao na primjer Isaac Newton, smatrali da bi to mogla biti pravoslavna crkva. John Wesley (1703.–1791.) je mislio da će se pojaviti iz Azije; Johann Bengel (1687.–1752.) je vjerovao da bi mogla predstavljati isusovce.

Sve se više pokušavalo utvrditi trajanje proročkih 42 mjeseca i njihovo mjesto u povijesti. Postavljani su razni datumi kao 396.–1656. i 437-1697. ili možda 454.–1714. i 538.–1798. pa čak i 606.–1866. Od mnogih latinskih, grčkih i hebrejskih imena za broj 666, većina kojih je bila primijenjena na papinstvo, najčešće se uzimalo ime *LATEINOS*. Izraz *Vicarius filii Dei* nalazimo samo jednom, a upotrijebio ga je njemački profesor Andreas Helwig.

Protestantizam kao druga Zvijer. – Thomas Goodwin (1600.–1680.) je vjerojatno prvi zaključio ako prva Zvijer simbolizira papinstvo, onda njezin kip očito simbolizira protestantizam koji imitira papstvo u reformiranim crkvama. To je tumačenje kasnije sve više prihvaćano. U kolonijalnoj Americi i njezinim prvim danima nacije više od trideset pisaca iz različitih društvenih slojeva, od Johna Cottona 1639. do Timothy Dwighta oko 1800. objavilo je tumačeći Otkrivenje 13 da papinstvo ili Katolička crkva predstavljaju prvu Zvijer. Druga Zvijer se pojavljuje kao druga faza papinstva, s dva roga kao vjerojatno građanskom i vjerskom tiranijom. Drugu Zvijer primijenio je na protestantizam baptistički povjesničar Isaac Backus; prema njemu njezina dva roga predstavljali su crkvene mjere i svjetovne kazne. Slično gledište zastupao je i kongregacionalistički klerik John Bacon.

Ovo tumačenje ostaje naglašavano i u 19. stoljeću. – Početkom 19. stoljeća bilo je mnoštvo tumača Otkrivenja 13 u Starom i u Novom svijetu. Pa ipak je među njima bilo različitih mišljenja jer su neki tvrdili da prva Zvijer predstavlja građanski ili poganski Rim. Gotovo svi

su smatrali papinstvo, crkvenu hijerarhiju, svećenstvo, isusovce i inkviziciju drugom Zvijeri, premda je nekolicina zaključila da je to bezbožna Francuska (kao Joseph Galloway i Samuel Toovey). Neki su smatrali da je to protestantizam ili protestantski sektarijanizam (kao Samuele M. McCorkle i Elias Smith u Americi), a usamljeni glasovi tvrdili su da je to pravoslavna Crkva ili Francuska. No gotovo i nije bilo riječi o «dva roga» ili «žigu». Uobičajeno datiranje 1260 godina bilo je od 533. do 1792/3. Drugi su opet tvrdili da je to od 529. do 1789. ili od 534. do 1794. ili od 537. do 1797. ili od 587. do 1847. ili 606. do 1866. – da spomenemo samo važnije.

U Sjevernoj Americi, među ne-mileritskim tumačima proročanstva od 1800. do 1844. neki su građanski ili svjetovni Rim smatrali prvom Zvijeri, dok je većina smatrala da je to papinstvo. Neki su smatrali da sedam glava predstavlja sedam oblika rimske vlasti ili da deset rogova predstavljaju podjelu imperija na deset dijelova.

Broj **666** – *godine ili ime?* – U Europi se malo govorilo o broju 666, iako su neki tumači smatrali da se radi o godinama (133. pr. Kr. do 533. po Kr.; 533.–1198; drugi su ih završavali 1843.). U Americi su samo dvojica računali broj 666 kao godine. Oni koji su zastupali mišljenje da se radi o simboličnom imenu, obično su uzimali *LATEINOS*. Dva propovjednika, prezbiterijanac Amzi Armstrong i episkopalijanac Richard Shimeall dodali su tome kao još jednu mogućnost naziv *Vicarius Filii Dei*.

Mileriti se slažu po pitanju razdoblja 538.–1798. – William Miller je zastupao gledište da prva Zvijer predstavlja građanski ili neznabožački Rim, dok su njegovi suradnici zaključili da je to papinstvo. Mileriti su se složili da sedam glava predstavljaju sedam oblika rimske vlasti, a deset rogova deset kraljevstava ili podjelu rimskog imperija, stim da 1260 godina traju od 538. do 1798. Osim Millera gotovo nitko nije govorio o drugoj Zvijeri – trojica su se pitali nije li to Francuska. Neki su slijedeći Millera smatrali da 666 predstavlja godine od 158. pr. Kr. do 508. po Kr.

8. Anđeoski vjesnici se odnose na posljednje dane

Prva su tumačenja nepotpuna i rijetka. – Tri simbolička anđela iz Otkrivenja 14 i njihove vijesti imaju relativno malo mjesta u ranim tumačenjima.

U trećem stoljeću je Victorin mislio da bi prvi i drugi anđeo mogli predstavljati Iliju i Jeremiju koji će se pojaviti pred sam Kristov drugi dolazak. Berengaud je u 9. stoljeću u njima vidio skupine propovjednika, s tim što za njega treći predstavlja one koji protestiraju protiv antikrista. Joachim od Flore ih u 12. stoljeću smatra vjerojatno budućim propovjednicima na kraju drugog doba. Joachimit Jean Pierre d'Olive tvrdi da drugi anđeo najavljuje pad Babilona, odnosno «tjelesne crkve». Wyclifov nasljednik John Purwey objavio je da prvi anđeo predstavlja nekog propovjednika evandeoske doktrine u njegovo doba, da drugi anđeo predstavlja Rim kao «Babilon», duhovni i svjetovni, a da je treća anđeoska vijest usmjerena protiv antikrista-zvijeri.

Wyclif, Hus i Luther – tri anđela. – U vrijeme reformacije neki reformatori smatrali su da tri anđeoska vjesnika predstavljaju propovjednike protivnike papinskog antikrista. Thomac Brightman ih je identificirao kao (1) Wyclifa i njegove lolardske propovjednike, (2) Husa i Jeronima sa suradnicima te (3) Luthera. Calvinistički profesor u Heidelbergu David Pareus (umro 1622) smatra da prvi predstavlja Wyclifa, Husa i Jeronima i ostale, drugi Luthera, a treći sve evandeoske propovjednike nakon Luthera. Johannes Gerhard, profesor u Jeni, vidio je Luthera

kao prvog anđela. Ali Heinrich Horch, poznati dvorski kapelan i profesor u Herbornu, smatrao je trojicu anđela budućnošću. Disciplinski studentski nadzornik Drue Cressener je 1689. povezo vijesti s reformacijom na početku konačne propasti Rimske crkve. Massachusettski sudac Paul Dudley (umro 1751.) rekao je da anđeoske vijesti nisu uspjele svu Božju djecu izvesti iz (papinskog) Babilona. Johann Bengel iz Denkendorfa (umro 1752.) mislio je da prvi i drugi anđeo mogu biti pijetisti Arndt i Spener, dok treći još treba doći.

Početak 19. stoljeća. – Na pragu 19. stoljeća su ove tri anđeoske vijesti dobijale sve veću pažnju i naglasak. Kongregacionalist Joseph Lathrop je 1812. povezo prvog anđela s pokretom misionarskog i biblijskog društva koji se upravo pojavio. To je isto učinio Amzi Armstrong iz New Jersey (1815.). Među biblijskim komentatorima je Thomas Scott (umro 1821.), pored nekoliko drugih, predložio da anđeoski vjesnici mogu predstavljati valdenze, husite i reformatore. Međutim kasniji komentatori kao Adam Clarke i Joseph Priestley tvrdili su da prvi anđeo predstavlja Biblijska i misionarska društva, dok su mnogi drugu i treću vijest smatrali upozorenjima protiv papinstva.

U adventnom vjerskom buđenju 19. stoljeća u Starom svijetu veći broj ljudi između 1813. i 1844. objavio je da prvi anđeo s "neprolaznom Radosnom vijesti" i najavom suda već leti u njihovo vrijeme. Među njima su bili William Cuninghame, James H. Frere, Joshua Brooks, John Bayford, Lewis Way, Henry Drummond, John Fry, Edward Cooper, George Croly, John Hooper, William Thorp i Joseph Baylee. Edward N. Hoare, izdavač časopisa *The Christian Herald* zastupao je isto mišljenje – vika, rekao je, treba odzvanjati «od brda do brda, po svim narodima Europe». Postojalo je općenito mišljenje da neki misionari, Biblija i proročka društva već objavljuju vijest trojice anđela, a da će druga i treća anđeoska vijest uskoro slijediti upozoravajući svijet na neodgodivu sudbinu Babilona i najavljujući približavanje drugog Kristovog dolaska.

Mileritski pokret predstavlja prva dva anđela. – U Americi su u isto vrijeme izrazili ista osvjedočenja neki ne-mileritski pisci kao što su kongregacionalist Ethan Smith (1833.) i baptist sedmog dana Elias Burdick (1843.). Oni koji su se u mileritskom pokretu bavili vijestima trojice anđela, slijedili su Williama Millera koji je vjerovao da je prvi anđeo simbol adventnog pokreta i njegove vijesti. Sliku letećeg anđela s tekstom isticali su kao sažetak i autorizaciju svoje vijesti ljudima. Kad su crkve na mileritsko objavljivanje drugog Kristovog dolaska odgovorile izopćenjem adventističkih članova i propovjednika, Charles Fitch je u ljeto 1843. počeo vijesti o času suda dodavati poziv drugog anđela: «Pade veliki Babilon.» Ova je vijest dosegla vrhunac u "sedmom mjesecu" pokreta u ljeto i jesen 1844. godine.

Međutim, začudo, treći se anđeo rijetko kad spominjao među tisućama koje su objavljivale ono što su vjerovala da je u to vrijeme bila nebeska poruka "o času suda" za Zemlju. Tek će poslije 1844. adventistima sedmog dana postati jasna uloga trećeg anđela. Tako je trostruka vijest nebeskog trija dostigla vrhunsko mjesto u sljedećim desetljećima, u pokretu adventista sedmog dana.

9. "Žig Zvijeri" povezan s papinskom moći i autoritetom

Wyclifovi sljedbenici povezuju "žig" s papinskim antikristom. – Kršćanski znanstvenici su povremeno pokušali dokučiti značenje budućeg «žiga Zvijeri». Prvi je vjerojatno bio Ciprian

(oko 200.--258.), biskup Kartage. On ga je povezoao s dolazećim antikristom O njemu se sve učestalije raspravljalo među Wyclifovim sljedbenicima kao što je bio Walter Brute, koji ga je definitivno povezoao s papinskim antikristom koji je zasjeo u "Božji hram", i John Purwey koji je žig na ruci smatrao djelima podložnima antikristu.

Reformatori tumače «žig» kao pokornost papinstvu. – Među Lutherovim suvremenikima nalazimo tumačenje da «žig» Zvijeri predstavlja pokornost papinstvu (Andreas Osiander) ili nametnuto papinsko bogoslužje i obredi određeni crkvenim kanonima, dekretalijama i ceremonijama (Nicolaus von Amsdorf).

Drugi su reformatori smatrali žig papinom vlašću da ekskomunicira (što je učio Zwinglijev nasljednik Heinrich Bullinger), odanosti Zvijeri i vršenju "djela Zvijeri" (britanski biskup Nicolas Ridley, umro mučeničkom smrću 1555.) te «nevidljivim iskazivanjem» poslušnosti papinskoj moći (veliki škotski matematičar John Napier).

"Žig» i «pečat» smatrani suprotnostima. – U vrijeme poslije reformacije njemački pijetist Johann Andreas Lucius (1625.–1686.) iz Dresdena tumačio je žig Zvijer kao ispovijedanje rimske religije. Zanimljivo je da je poznati engleski znanstvenik Isaac Newton Božji pečat i žig Zvijer smatrao dvjema suprotnostima. On ih nije definirao, ali ih je vremenski povezoao s konačnim danom suda. Drugi su pisci u 18. stoljeću u «žigu» vidjeli ispovijedanje vjere pokvarene Rimske crkve (nizozemski teolog Campegius Vitringa), a papinsku uporabu ugnjetavačke sile kao žig dominacije (Weslejev suradnik de la Fléchère).

Slična razumijevanja u kolonijalnoj Americi. – Ovo opće tumačenje preovladavalo je i u kolonijalnoj Americi. Smatralo se da «žig Zvijeri» uključuje: primanje naredbi od Rimske crkve (John Cotton); pokoravanje "Papinim zakonima" podvrgavanjem njegovoj supremaciji ili "znak nekog otvorenog komuniciranja s njim" (kongregacionalistički laik Edward Holyoke, 1658.); te podložnost i zajedništvo s papinstvom (Massachusettski pravnik Paul Dudley, 1731.).

Početak 19. stoljeća u Britaniji. – Andrew Fuller je zaključio da je žig papinske zvijeri "suprotan" «Božjem pečatu». James Haldane Stewart, sudionik Proročke konferencije u Albury Parku 1826., pisao je o strašnim sudovima koji su određeni da u katoličkim zemljama padnu na one koji imaju žig Zvijeri. U Sjedinjenim Američkim Državama reformirani prezbiterijanski propovjednik Robert Reid iz Erie u Pennsylvaniji smatrao je papinsku rimsku crkvu-državu žigom Zvijeri, znakom vlasti. Smatrao je da bi se ovo moglo primijeniti na svaku crkvu koja pokazuje slične karakteristike.

Ovako je pripremano tlo za punije razumijevanje do kojega će doći pod objavljuvanjem vijesti trećeg anđela. Premda je ranije nitko nije primijenio na tjedni dan odmora, ova je oznaka bila dosljedno povezivana s pokoravanjem papinskoj vlasti i postupcima. Neki su smatrali da se žig odnosi na papine zakone koji su u suprotnosti Božjem Zakonu.

10. Posljednjih sedam čaša povezano s posljednjim danima

U kategoriji posljednjih stvari. – Tertulijan i Victorin (3. stoljeće) stavljaju čaše u "posljednje vrijeme". Beatusov ilustrirani komentar (8. stoljeće) i Bambergov komentar Otkrivenja (oko 1000.) prikazuju anđele kako izlijevaju čaše sa sedam posljednjih zala. Britanac Časni Beda (oko 716.) ih je samo spomenuo.

Povijesna primjena. – Joachim od Flore (12. stoljeće) smatrao je da čaše pokrivaju kršćansku eru, zajedno s pečatima i trubama, s tim što se peta čaša izliva na lažne ljude među svećentvom i konventualcima, kad Božja stolica postane prijestolje Zvijeri i zavlada antikrist. Šesto zlo dolazi na rimsku državu ili imperij ili Novi Babilon, a sedmo čisti duhovnu crkvu. Olivi je također stavio šestu čašu pored šestog pečata i šeste trube. U vrijeme prije reformacije John Purvey je anđele smatrao propovjednicima koji govore protiv antikrista, s tim da čaše sadrže osudu antikristovih sljedbenika. Lutherov predgovor Otkrivenju stavlja sedam čaša u vrijeme reformacije. Mnogi drugi su u 17. i 18. stoljeću protumačili sedam čaša kao sudove koji su se već izlivali na papinstvo ili Katoličku crkvu. Sudovi su počeli s reformacijom, a završit će s Harmagedonom u posljednje dane. Među ovima nalazili su se Thomas Brightman, David Pareus, Joseph Mede (koji je presušivanje Eufrata smatrao predznakom propasti turskog carstva), William Sherwin i Robert Fleming, mlađi.

Daniel Cramer iz Stettina vjerovao je da su zla kazne koje dolaze na papinsko kršćanstvo, ali se protežu na mnoga stoljeća. Tako su vjerovali i Pierre Jurieu i Charles Daubuz koji su njihov početak stavili u deseto, odnosno sedmo stoljeće, i Johann Petri (1774.) koji je učio da će se sedma čaša izliti oko 1847. nakon čega dolazi milenij. Neki su, kao Edward King (1798.), vidjeli izlivanja čaša kao ispunjenje u vrijeme francuske revolucije.

Različita gledišta američkih egzegeta. – U prvim danima kolonijalne Amerike mnogi su vjerovali da se čaše izljevaju već u njihovo vrijeme, a da šesta i sedma pada na papinski Rim. Među njima su John Cotton, Samuel Sewall (1697.), Samuel Hopkins (1793.), kongregacionalistički teolog Joshua Spalding (1796) i Joseph Lathrop. Većina njih smatralo je da se peta čaša izlila u vrijeme reformacije i da se sada nalaze pod šestim ili sedmim pečatom. No Timothy Dwight, predsjednik sveučilišta Yale, učio je da je peta čaša povezana s francuskom revolucijom, s tim što šesta pripada budućnosti. Bilo je dosta razlika u mišljenju da li se šesta čaša odnosi na papinstvo ili Tursku. S druge strane, Elhanan Winchester je 1794. vjerovao da su svih sedam čaša stvar budućnosti.

Posljednje čaše još uvijek buduće. – Johan Bengel (1740.) smatrao je izlivanje čaša u svoje vrijeme kao stvar budućnosti. Isto mišljenje zastupao je baptistički znanstvenik John Gill (umro 1771.). Ovo je odsad bio novi trend, vidljiv u više komentara kao što su komentari Matthew Henryja, Thomasa Newtona i drugih.

Zala će biti postupna. – Početkom 19. stoljeća brojni su se pisci adventnog vjerskog buđenja u Starom svijetu između 1800. i 1844. bavili izlivanjem čaša i mislili da zla padaju u njihovo vrijeme. Mnogi kao Faber, Cuninghame, Gauntlett i Frere, mislili su da su se čaše počele izljevati u vrijeme francuske revolucije. Većina ih je smatrala da je šesta čaša povezana s Turskom. Neki su smatrali da je u tijeku peta, a drugi šesta čaša.

Među ne-mileritskim američkim tumačima proročanstava između 1798. i 1844. mnogi su se bavili izlivanjem čaša, smatrajući da je njihovo ispunjenje u tijeku. Neki su početak izlivanja stavljali u doba reformacije, a drugi u doba francuske revolucije. Kao u Engleskoj, petu su povezivali s papinstvom, a šestu najčešće s Turskom.

Mileriti podržavaju opće gledište. – U mileritskom pokretu nije bilo posebnog ili općeg naglašavanja sedam čaša. Miller je vjerovao da su se počele izljevati u vrijeme reformacije, s tim da je predstojalo izlivanje šeste čaše, presušivanje Turaka, a sedme na kraju svijeta. Epi-

skopalijanski klerik Henry Danna White iz New Yorka smatrao je da posljednje čaše dolaze povezane sa sedmom trubom pri drugom Kristovom dolasku. Philemon R. Russell smatrao je da se posljednja čaša izlijeva na papinsku zvijer, a šesta na Turke na Eufratu. Jedno od ranijih mileritskih tumačenja također vidi početak izlivanja čaša u reformaciji, s tim što se peta čaša izlijeva na prijestolje Zvijeri putem francuske revolucije, šesta na Turke, a sedma na svijet.

Među adventistima sedmog dana koji su svoju doktrinu oblikovali između 1847. i 1855. smatralo se da je svih sedam posljednjih zala stvar budućnosti, a počinju po završetku vremena milosti, s tim što peto zlo pogađa papinstvo, šesto predstavlja okupljanje naroda za Harmagedon, a sedmo se odnosi na posljednje događaje zemaljske povijesti.

11. "Babilon" iz Otkrivenja 17 jednodušno primijenjen na Rim

Poganski i papinski Rim. – Nekoliko simbola ih Otkrivenja 17 – nakićena žena (Babilon) koja sjedi na sedmoglavoj Zvijeri s deset rogova ili na sedam brežuljaka – tumačila je još prva crkva. Irenej Galski (umro oko 202.) poistovjetio je ovu Zvijer s onom iz Otkrivenje 13, a za rogove je smatrao da su isto što i deset rogova Danielove četvrte nemani, odnosno prorečenih deset dijelova Rima. Tertulijan, Victorin i drugi iznosili su opće gledište da Babilon označava poganski Rim.

Nasuprot Augustina, donatist Tihonije primjenio je «Babilon» na posvjetovljenu rimsku crkvu i njezine svjetovne biskupe. Grk Andreas, nadbiskup u Cezareji u 7. stoljeću, vidio je Rim kao antikrista koji jaši na Zvijeri. Časni Beda je u 8. stoljeću pisao o bludnici, mnoštvu izgubljenih, koja sjedi na Zvijeri, a kojoj su glave kraljevi svijeta, dok je osma glava antikrist koji će vladati na kraju vremena. Berengaud (vjerojatno na kraju 9. stoljeća) gleda u bludnici sve koji čine zlo, a naročito poganski Rim. On smatra da je sedma glava Zvijeri antikrist.

Joachim od Flore smatra da je Babilon Rim, odnosno svi pokvareni iz kršćanskog carstva. Sedam glava skerletne Zvijeri su sedam uzastopnih kraljevstava koja vrše progonstvo od židovskih progonitelja pa sve do Saracena. Upozoravao je da se propast rimskog kršćanstva odnosi na sinove Babilona unutar Rimske crkve i rimskog imperija. Pierre Jean d'Olivi se sukobio sa službenom cenzurom zbog objave da Babilon iz Otkrivenja predstavlja tjelesnu, iskvarenu Rimsku crkvu.

Srednjevjekovna primjena na papinstvo. – Albigenzi kao i valdenzi smatraju Rimsku crkvu bludnicom iz Apokalipse.

U vrijeme renesanse više katolika primjenjivalo je Otkrivenje 17 na Rimsku crkvu. U *Božanstvenoj komediji* Dante (umro 1321.) slika pokvarenu Rimsku crkvu kao besramnu ženu. To čini i Michael iz Cesene, general sivih fratara i Johannes de Rupescissa, minoritski fratar u vrijeme Klementa VI, dok Francesco Petrarka, okrunjeni pjesnik laureat (Rim, 1341.), bludnicu poistovjećuje s papinstvom u Avignonu.

Vođe prije reformacije kao Walter Brite i John Purvey, lolardski znanstvenici, zastupali su stajalište da Babilon na vodama dolazi u isto vrijeme kad i žena u pustinji. A Savanarola, kasnije zbog svoje proročke vjere spaljen na lomači, optužujući Rimsku crkvu za duhovno nevjerstvo, odvažno je naziva velikom bludnicom iz Apokalipse.

Osnovni ton tumačenja reformatora. – U vrijeme reformacije Martin Luther je 1520. kao i brojni njegovi sljedbenici primijenio simbol bludnice i Babilona na papinstvo ili Rimsku crkvu.

Često su je u to vrijeme slikali s trostrukom krunom na glavi. Pisci koji su Rimsku crkvu poistovjećivali s ženom iz Babilona bili su Matthias Flacius, Heinrich Bullinger (1557.), kao i britanski tumači William Tyndale, Nicolas Ridley, Thomas Cranmer, John Balle (1557.), John Jewel (umro 1571.) i John Napier. Balle i Napier smatrali su papu sedmom glavom, odnosno oblikom rimske vlasti Zvijeri.

Proturreformatori ograničavaju primjenu na poganski Rim. – U katoličkoj proturreformaciji je ovo opće svjedočanstvo omalovažavao i nijekao Luis de Alcazar, koji je tvrdio da je Babilon ograničen samo na *poganski* Rim u prošlosti, dok je Francisco Ribera vidio u Babilonu poganski Rim, ali i kršćanski Rim u vrijeme pojave budućeg antikrista, nakon što će otpasti od papinstva. Viegas i Lapide su se složili s Riberom.

Podržana jednodušnost u doba poslije reformacije. – Poslije reformacije su brojni poznati tumači zadržali povijesno protestantsko stajalište o Otkrivenju 17 uključujući Gerharda, Cramera, Spenera i Bengela u Njemačkoj; Pacarda, Jurieua i Philipota u Francuskoj, a u Engleskoj kralja Jakova I, Medea, Sherwina, Cressenera, Isaaca Newtona, Whistona, Thomasa Newtona, Wesleya i druge.

U kolonijalnoj Americi i početnoj nacionalnoj Americi postoji sličan popis tumača koji su zastupali isto stajalište – od Johna Cottona i Rogera Williama sve do Timothy Dwighta, predsjednika sveučilišta Yale.

Podudaranje u 19. stoljeću. – Jednako je začudno jedinstvo mišljenja među tumačima adventnog vjerskog buđenja u Starom svijetu na početku 19. stoljeća o rimskom Babilonu. Papinstvo je najčešće sedma glava Zvijeri. Čak je i isusovac Lacunza tvrdio da je apokaliptička bludnica papinski Rim, a ne kako su to katolički komentari općenito tvrdili, Rim daleke prošlosti ili budućnosti.

U Americi su između 1798. i 1844. ne-mileritski i mileritski tumači nastavili naglašavati stajališta stoljeća protestantskog tumačenja. Međutim pojavila se nova ideja – da Babilon sada uključuje i otpad protestantskih kćeri – koja je ubrzo stekla pristaše. Adventisti sedmog dana su se uglavnom složili s mileritima, smatrajući osmu glavu Zvijeri papinskim Rimom. No nove su se ideje već dotakli raniji pisci. Sklad stoljeća je doista dojmljiv.

Protestanti zadržavaju duh Babilona. – Tek su poslije reformacije tumači počeli govoriti da je papinski «Babilon» iz Otkrivenja 17 «majka» čije kćeri nose isto obiteljsko ime. Izražavajući uvjerenje da su određene protestantske vjerske zajednice ili općenito zajednica crkve i države zadržale neke karakteristike i zablude papinstva, povremeno su na njih počeli aludirati izrazima antikrist ili «Babilon». Među njima bili su dobro poznati nonkonformisti kao Robert Browne, Henry Barrowe, John Milton, a u kolonijalnoj Americi slobodoljubivi Roger Williams i baptistički povjesničar Isaac Backus.

Kongregacionalistički teolog Samuel Hopkins objavio je da su nekoliko protestantskih crkava ili pojedinaca potpuno izišli iz Rima, «*majke* svih lažnih učenja, praznovjerja, nevjerstva i odvratnih postupaka u protestantskom svijetu».

Svjedočanstvo u 19. stoljeću. – U 19. stoljeću su razni anglikanski i nonkonformistički vođe govorili o katoličkoj «majci» s protestantskim «kćerima» koje nose neke majčine značajke. Hugh M^rNeile je rekao da Babilon obuhvaća «sve protukršćanske sustave zapadnog imperija». Anglikanac David Simpson smatrao je da protestantske crkve «bilo koje denominacije»

koje njeguju isti duh kao Rim ili «su uvele doktrine i obrede suprotne čistom i neiskvarenom Kristovom evanđelju», moraju dijeliti njegovu sudbinu. On je izrazio zabrinutost što Englesku crkvu mora smatrati «najstarijom kćerkom». U Sjevernoj Americi na početku 19. stoljeća mnogi su pisali o protestantskim «kćerima». Među njima su bili pripadnik Kršćanske zajednice Elias Smith, metodist Lorenzo Dow, kristadelfijanac John Thomas, pripadnik Učenika Samuel McCorkle i baptist Isaac T. Hinton.

Mileriti objavljuju poziv: "Izidite iz nje". – Kad je došlo do sve većeg protivljenja crkava njihovom učenju o Kristovom drugom dolasku, mnogi su mileriti, svećenici i laici podjednako, bili izopćeni iz svojih crkava. Sredinom 1843. Fitch je počeo objavljivati poziv: «Izidite iz Babilona.» Miller je oklijevao, ali je u rujnu 1844. Joshua V. Himes, koji je bio odmah do Millera, objavio poziv za odvajanjem. Mileriti su sve više osjećali da moraju «izići» iz protestantskih kćeri-crkava koje su bile obojene iskrivljenim učenjem Babilona i definitivno odbacile Božju vijest o času suda, koju su po njima mileriti objavljivali.

Ovo je bila osnova vjerovanja, što su ga držali mileriti koji su postali prvi adventisti sedmog dana, da je mileritski pokret objavio vijest drugog anđela iz Otkrivenja 14. poglavlja.

12. Drugi Kristov dolazak, milenij i vječna država

Premilenijalizam prve crkve. – Najraniji ante-nicejski pisci, koji su tumačili tisuću godina iz Otkrivenja 20, bili su premilenijalisti, odnosno držali su da će Isusov drugi dolazak pratiti uskrснуće pravednih, kojemu će slijediti milenij, s drugim ili općim uskrснуćem pri njegovu završetku. Prvi hilijasti, kako su nazvani, vjerovali su da će uskrslji pravednici vladati s Kristom na ovoj zemlji tisuću godina, a da će se konačno preobraženje svih pravednih u «andeosko» ili vječno stanje ostvariti tek krajem milenija. Ovo će zemaljsko kraljevstvo imati svoju prijestolnicu, kako su neki rekli (Justin Mučenik, Irenej), u obnovljenom Jeruzalemu ili u božanski sagrađenom Svetom gradu, silaskom Novog Jeruzalem na kraju milenija. Tertulijan je međutim smatrao da će novi Jeruzalem «sići s neba» u tijeku milenija, s vječnim nebom, nakon što Zemlja izgori.

Hilijasti su primjenjivali starozavjetna proročanstva o kraljevstvu doslovno na milenij. Predviđali su nevjerovatnu plodnost i obilje, pobjedu i vladanje nad narodima te blagostanje. Međutim, razlikovali su se od suvremenih «litalista» futurističke škole tumačenja. Prvi premilenijalisti su držali da sveci koje je antikrist progonio prije drugog Kristovog dolaska i sveci koji će vladati u tisućugodišnjem kraljevstvu nakon Kristovog dolaska dolaska nisu stvarni Židovi, već kršćani – crkva, pravi Izrael, baštinici obećanja o kraljevstvu. Niti su bili slični onima koje smatramo današnjim futuristima, jer su ispunjenje proročanstava vidjeli u povijesti, a buduće događaje, kao pojavu antikrista i druge, kao događaje koji su se već počeli zbivati u njihovo vrijeme i trajat će do kraja.

Augustinovo učenje nadomješćuje premilenijalizam. – Opće jednostavno vjerovanje u milenij poslije drugog Kristovog dolaska u prvoj crkvi sve je više postalo obojeno neznabožčkim i židovskim shvaćanjima – fantastičnim i materijalističkim elementima – koje su im pridodali. Ovo je milenijalizam dovelo na zao glas s obzirom na sve veću tendenciju alegorizaciji (pod utjecajem Origena, Dionizija Aleksandrijskog i drugih), kao i s obzirom na popularnost, bogaćenje i uzvisivanje crkve u Konstantinovo doba. Premilenijske postavke, koje su podrazu-

mijevale božansku intervenciju i katastrofični kraj svijeta, nisu više bile aktualne budući da se Katoličku crkvu, koja se naglo širila, počelo smatrati ispunjenjem prorečenog Božjeg kraljevstva, Novim Jeruzaleom.

Augustin je (5. stoljeće) oblikovao učenje koje se održalo više od tisuću godina. Prema njemu tisućugodišnje razdoblje je otpočelo prvim Kristovim dolaskom, prvo uskrsnuće je duhovno, Sotona je već vezan, a kraljevstvo svetaca predstavlja crkvu koja se širi po cijelome svijetu. Takvo je bilo srednjevjekovno razumijevanje i ono je postalo osnovom za ideju vjersko-političke dominacije papinstva.

U 12. stoljeću Joachim, koji je ponovno naglasio historicističko tumačenje Apokalipse, nije nijekao Augustinov milenij, ali je iznio gledište da vezanje Sotone, u pravom smislu, dolazi tek u budućnosti, na početku očekivanog «Doba Duha». Ovo je označilo početak sve dubljeg jaza u mišljenjima.

Prvi reformatori naklonjeni Augustinovom mileniju. – Luther se usprotivio tvrdnji Rima da predstavlja Novi Jeruzalem, pa ga je proglasio Babilonom. Međutim većina ranih reformatora u svim zemljama još uvijek se držala modificiranog oblika Augustinovog gledišta o tisućugodišnjem razdoblju. Nekoliko pisaca kao što su Francois Lambert, Michael Servetus i Sebastian Castelio iz Basela, stavili su ovo razdoblje u budućnost, ali do opće promjene mišljenja nije došlo.

Mede obnavlja premilenijalizam. – Vraćanje premilenijalizma u protestantski svijet izvršio je uglavnom Joseph Mede, profesor na Cambridgeu, koji je tvrdio da će drugi Kristov dolazak uništiti antikrista i uvesti milenij koji je ograničen s dva uskrsnuća. Mede je o novom Jeruzalemu govorio da će tijekom milenija biti na zemlji, ali je vjerovao da će poslije tog razdoblja sveti biti na nebu. Oni koji su zastupali teoriju o petom kraljevstvu, smatrali su da će budući milenij biti na zemlji, dok su neki od njih bili skloni da zastupaju post-, a ne premilenijalističko gledište.

Drugi pisci kao što su Thomas Goodwin, William Sherwin, Thomas Burnet, Johann Piscator i Robert Fleming, mlađi, zastupali su premilenijalističko stajalište.

Uvođenje revolucionarnog postmilenijalističkog gledišta. – Anglikanski rektor iz Salisburyja u Engleskoj, Daniel Whitby, uveo je 1703. revolucionarnu teoriju o postmilenijalizmu, prema kojem će obnavljanjem židovske nacije i svrgavanjem pape i Turaka te obraćenjem svijeta koje je nazvao «prvim uskrsnućem», otpočeti opća vladavina pravde, mira i pobjede koja će trajati tisuću godina prije Kristovog drugog dolaska.

Ovu Whitbyjevu teoriju prihvatili su nizozemski profesor Campegius Vitringa i drugi, premda su je biskup Thomas Newton, John Gill, Georg Hermann Giblehr, Joseph Galoway i mnogi drugi u 18. stoljeću osporavali. No postmilenijalizam je preplavio protestantizam – naročito rastuće racionalističko krilo – pa se pojavio u mnogim standardnim komentarima kao na primjer Mathewa Henryja, Thomasa Scotta i Adama Clarkea.

Kolonijalna Amerika pretežno premilenijalistička. – U kolonijalnoj Sjevernoj Americi samo je jedan rani pisac, Thomas Parker, zastupao modificirani bolik Augustinove teorije o tisućugodišnjem razdoblju. Inače je preovladavalo premilenijalističko gledište s doslovnim uskrsnućem i Kristovim dolaskom. Jonathan Edwards 1774. prihvaća Whitbyjevo postmilenijalističko gledište, a slijede ga Joseph Bellamy (1758.) i Samuel Hopkins (1793). Početkom

19. stoljeća u crkvama je prevladavalo postmilenijalističko gledište, a onda se pojavio rastući protest obnovljenog i militantnog premilenijalizma.

Premilenijalizam u početku 19. stoljeća. – Na samom početku 19. stoljeća u Europi mnogi su tumači počeli ponovno ispitivati učenje o premilenijalističkom drugom Kristovom dolasku. Među prvim bila su dva katolika – Francuz Père Bernard Lambert i izagnani čileanski isusovac Manuel de Lacunza. Ova su dva pisca, premda su zadržala svoj katolički futurizam, napustili Augustinov milenijalizam, držeći da će tisućugodišnje kraljevstvo biti osobna Kristova vladavina na zemlji do koje neće doći prije njegovog drugog dolaska i uništenja crkvenog antikrista (kojega je jedan tumačio da su pape posljednjih dana, a drugi da je duh otpada u crkvi).

Ozbiljno širenje Irwingovih engleskih prijevoda Lacunzinih spisa snažno je utjecalo na neke pisce u adventnom vjerskom buđenju u Engleskoj. U ovom pokretu su se mnoge osobe, društva, konferencije i časopisi ujedinili u uvjerenju da će Kristov osobni dolazak označiti početak milenija, nasuprot utopijskom očekivanju postmilenijalista. Većina njih bili su «historičisti» koji su zastupali protestantsko gledište o papi kao antikristu. Međutim, razlikovala su im se tumačenja o proročkim datumima i događajima koji prethode kraju. Mnogi su kao kraj 2300 dana smatrali 1843., 1844. ili 1847. godinu, koje su neki smatrali početkom milenija. Mnogi su očekivali da će milenij početi oko 1866. Postojala je razlika u mišljenju o tome hoće li zemlja biti obnovljena na početku ili na kraju milenija; hoće li nebeski Jeruzalem sići da bude prijestolnica tisućugodišnjeg kraljevstva ili će to biti samo u vječnoj državi; hoće li sveti vladati na zemlji ili na nebu, s tim što će istodobno postojati zemaljsko kraljevstvo. Većina ih je vjerovala da se Židovi trebaju obratiti i vratiti u svoju zemlju prije ili tijekom milenija.

U napadu na postmilenijalističko «spiritualiziranje» oni su veliki naglasak stavljali na «litalizam», pa je tridesetih godina 18. stoljeća sve veći broj ljudi počeo zastupati futurističko gledište. Ovo je počelo na konferencijama u Alburyju (1826.–1830.), na kojima je pozornost usmjerena na futurizam Lacunze i Maitlanda (tumač čije je gledišta o budućem antikristu dobro iskoristio Newman u Oxfordskom pokretu). Napad na postmilenijaliste razvijao se dalje preko Irwingovih otkrivenja i Darbyjevih učenja na konferencijama u Powerscourtu (od 1830. dalje), premda su ih isprva samo neki prihvaćali. Ovaj novi futurizam predstavljao je povratak hilijazmu prve crkve koji je ranije bio obojen židovskim i poganskim idejama doslovnog zemaljskog kraljevstva; sad je postao novo gledište u kome je revnost za doslovnostu stvorila ekstremni futurizam i to u smjeru kojega prva crkva nije poznavala. Međutim tek će se nakon nekoliko desetljeća premilenijalizam među raznim vjerskim zajednicama poistovijetiti s pažljivo dotjeranim Darbyevim sustavom futurizma, koji drugi Kristov dolazak dijeli na uzimanje (uzašašće) pravednih i na Kristov dolazak u slavi, razdvaja sedamdeseti tjedan i druga proročanstva od njihova konteksta razdobljem cijele kršćanske ere; odvaja vjerne Židove od crkve, a crkvu od zavjeta, obećanja i proročanstava; stavlja Zakon nasuprot milosti i odvaja velike dijelove Novog zavjeta od crkve.

No četrdesetih godina 18. stoljeća većina premilenijalista su bili historičisti, a “judaistički” vid doslovnog hilijazma nije spriječio američke milerite da literaliste smatraju saveznicima u borbi protiv postmilenijalizma. No osnovna razlika između “milerita” (uključivši i neke koji su im se pridružili, ali se nisu slagali s Millerom o očekivanom datumu drugog dolaska) i literalista vidi se u dvama glavnim mileritskim načelima: (1) Mileriti nisu prihvaćali litalizam koji

je zahtijevao da tisućugodišnje kraljevstvo ispuni sva starozavjetna proročanstva o Židovima, smatrajući da su Židovi i neznabošci, bez razlike, nasljednici proročanstava samo kao kršćani. (2) Oni su nijekali "zemaljsku" prirodu tisućugodišnjeg kraljevstva, odnosno vjerovali su da će drugi Kristov dolazak donijeti obnovu Zemlje ognjem i preobrazbu svetih u besmrtnost, tako da će jedina tisućugodišnja vladavina biti vladavina svetih, prvi stupanj vječne države, koja će nakon tisuću godina biti nakratko prekinuta uskrsnućem grješnika da prime konačnu plaću. To je uglavnom bilo gledište različitih skupina adventista koje su se razvile iz mileritskog pokreta 1844. godine.

Pioniri adventista sedmog dana zadržali su dosta od mileritskog gledišta, ali su obnovu Zemlje stavili na kraj milenija, a svete za to vrijeme na nebo, gdje sudjeluju u radu suda, nakon kojega će Sveti Grad sići na Zemlju na kojoj ostaje zauvijek.

Bibliografija

Zbirke

Advent Source Collection. S.D.A. Theological Seminary, Andrews University, Berrien Springs, Michigan, Sjedinjene Američke Države. Djela s područja tumačenja proročanstava.
Adventual Collection. Aurora College (Illinois). Najveća zbirka mileritskih izvora: časopisi, traktati i knjige, posebice Milerova pisma, članci, dnevnici, skice za propovijedi i karte.

Pojedinačna djela

- BACKUS, ISAAC. *The Infinite Importance of the Obedience of Faith, and a Separation From the World*. Drugo izdanje. Boston, Samuel Hall, 1791. Identificira drugu Zvijer kao protestantizam; majka, Babilon, ima kćeri-crkve.
- BACON, JOHN. *Conjectures on the Prophecies; Written in the Fore Part of the Year 1799*. Boston, David Carlisle, 1895. Smatra drugu zvijer iz Otkrivenja 13 iskvašenim klerom protestantizma; dva roga identificira kao građansku i vjersku slobodu.
- BALE, JOHN. *Select Works of John Bale, D.D., Bishop of Ossory, Containing the Examinations of Lord Cobham, William Thorpe, and Anne Askewe, and The Image of Both Churches*. Izdao za Parker Society časni Henry Christmas. Cambridge, The University Press, 1849. Obrađuje crkve, pečate, trube i zvijeri.
- BEDE, THE VENERABLE (ČASNI). *The Explanation of the Apocalypse by Venerable Beda*. Prijevod Edw. Marshall. Oxford i London, James Parker and Co., 1878. Najranije britansko tumačenje Otkrivenja.
- BENGEL, JOHANN ALBRECHT. *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*. Stuttgart, Fr. Brodhag, 1834. Iznosi historicističko tumačenje i budući dvostruki milenij.
- BRIGHTMAN, THOMAS. *The Workes of That Famous, Reverend, and Learned Divine, Mr. Tho. Brightman*. London, tiskao John Field za Samuela Cartwrighta, 1644. Ističe trube, zvijeri i razdoblja; pobija futurizam.
- [BROOKS, JOSHUA W.] *Elements of Prophetic Interpretation*. London, R. B. Seeley i W. Burnside, 1836. Oslikava adventno vjersko buđenje u 19. stoljeću.

- BRUTE, WALTER i drugi. *Writings and Examinations of Brute, Thorpe, Cobham, Hilton, Pecock, Bilney, and Others; with The Latern of Light, Written About A.D. 1400*. Philadelphia, Presbyterian Board of Publication, 1842. Uključuje prva britanska gledišta o Otkrivenju.
- BULLINGER, HEINRICH. *A Hundred Sermons Upon the Apocalips of Jesu Christe*. Englesko izdanje London, John Day, 1561. Sažetak prvih tumačenja proročanstava; predstavlja papu kao drugu zvijer iz Otkrivenja 13.
- COTTON, JOHN. *An Exposition Upon the Thirteenth Chapter of Revelation... Taken From His Mouth in Short-writing*. London, tiskano za Livewela Chapmana, 1655. Propovijedi iznesene 1639.–1640. Zvijer iz Otkrivenja 13 je papinstvo.
- CRESENER, DRUE. *A Demonstration of the First Principle of the Protestant Applications of the Apocalypse*. London, tiskano za Thomasa Cockerilla [1690.]. Datira 1260 godina od Justinijana do oko 1800. godine.
- CROLY, GEORGE. *The Apocalypse of St. John*. London, C. & J. Rivington, 1827. 372 stranice. Ističe primjenu na Rimsku crkvu; dvojica svjedoka su dva zavjeta.
- CUNINGHAME, WILLIAM. *A Dissertation on the Seals and Trumpets of the Apocalypse; and the Prophetical Period of Twelve Hundred and Sixty Years*. London, J. Hatchard, 1813. Prvi anđeo iz Otkrivenja 14 već leti; predstoji posljednja kriza.
- DWIGHT, TIMOTHY. *A Discourse in Two Parts*. New Haven, Howe and Deforest, 1812. Rasprava o Otkrivenju 12 i 16.
- ELLIOTT, E[DWARD] B[ISHOP]. *Horae Apocalipticae; or, A Commentary on the Apocalypse*. London, Seeley, 1862. Sadrži opširnu i vjerodostojnu raspravu o piscima koji su se bavili Otkrivenjem tijekom kršćanske ere.
- FITCH, CHARLES. "Come Out of Her, My People", reprint u *Midnight Cry*, 21. rujna 1843. Prva mileritska objava poruke drugog anđela, propovijed dizajnera "Proročke karte 1983."
- FLEMING, ROBERT. *Apocalyptic Key. An Extraordinary Discourse on the Rise and Fall of Papacy; or The Pouring Out of the Vials*. Tiskano prema izvorniku, objavljeno u njegovim *Discourses on Several Subjects, 1701*. London, G. Terry [1793.]. Pretkazanje francuske revolucije kao preludija za papinu ranu.
- FROOM, LEROY E. *The Prophetic Faith of Our Fathers*. Washington, Review and Herald, 1946.–1954. Četiri sveska. Sažeta povijest proročkog tumačenja zasnovana na izvornim tekstovima. Daje kompletnu bibliografiju, ključne izvode.
- FRY, JOHN. *Observations on the Unfulfilled Prophecies of Scripture, Which Are Yet to Have Their Accomplishment, Before the Coming Lord in Glory, or at the Establishment of His Everlasting Kingdom*. London, James Duncan, 1835. Završava 391 godinu šeste trube u 1844. godini.
- FUNCK, JOHANN. Vjerojatno je on pisac. *Anleitung zum verstandt im Buch, das Man nennet Apocalypsis*. S Melanchtonovim predgovorom. Wittenberg, Zacharias Engelhardt, 1559. Sistematско reformatorsko razmatranje Apokalipse.
- GOODWIN, THOMAS. *The Exposition of That Famous Divine Thomas Goodwin, D.D., on Part of the Epistle to the Ephesians, and on the Book of Revelation*. London, Simpkin,

- Marshall, and Co., 1842. Određuje tursko i papinsko razdoblje i milenijsku budućnost.
- JOACHIM DE FLORIS. *Expositio Magni Prophete Abbatis Joachim in Apocalipsim*. Venetiji: In Edibus Francisci Bindoni ac Maphei Pasini Socii, 1527. Fotokopija u Advent Source Collection. U ovom komentaru (napisanom oko 1190.) i pridruženom djelu *Concordia*, obnovljeno je povijesno gledište Apokalipse a načelo dan-godina primijenjeno na 1260 dana.
- JURIEU, PIERRE. *The Accomplishment of the Scripture Prophecies, or the Approaching Deliverance of the Church*. Prijevod s francuskog. London, bez izdavača, 1687. Francuska obilježena kao "desetina" papinskog grada.
- KEYWORTH, THOMAS. *A Practical Exposition of the Revelation of Saint John*. London, pisac, 1828. Sadrži tabulaciju Otkrivenja s odgovarajućim dijelovima Daniela.
- KING, EDWARD. *Remarks on the Signs of Times*. Reprint izdanja London 1799. Philadelphia, Jas. Humphreys, 1800. Objavljuje ispunjenje 1260 godina u 1798.
- LA FLÉCHERE, JEAN GUILLAUME DE. *Posthumous Pieces of the late Rev. John William de Flétchère*. Treće izdanje. London, (Mehodist) Conference Office, 1800. Pretkazuje neposrednost francuske revolucije; djelovanje na papinstvo.
- LITCH, JOSIAH. *The Probability of the Second Coming of Christ About A.D. 1843*.
- MEDE, JOSEPH. *The Key of the Revelation... With a Comment Thereupon*. London, tiskao F. L. za Phil. Stephens, 1650. (Povezano s njegovim *Works*, izdanjem 1648). Sinkronizira razdoblja jednaka 1260 godina; obnavlja premilenijalizam.
- MILLER, WILLIAM. *Evidence from the Scripture [sic] and History of the Second Coming of Christ, About the Year 1843*. Troy, Kemble & Hooper, 1836. Postavlja osnovu za mileritsko tumačenje Otkrivenja.
- NAPIER, JOHN. *A Plaine Discovery of the Whole Revelation of Saint John: Set Downe in Two Treatises*. Edinburgh, R. Walde-grave, 1593. Prvo tumačenje Otkrivenja u Škotskoj; naširoko primjenjuje načelo dan-godina.
- NEWTON, SIR ISAAC. *Observations Upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*. London, J. Darby i T. Browne, 1733. Datumi razdoblja od 150 i 391 godine povezuju Božji "pečat" s Danom pomirenja i sudom.
- NEWTON, THOMAS. *Dissertations on the Prophecies*. Northampton, Mass., William Butler, 1796. Određuje razdoblje pete i šeste trube; milenij je budućnost.
- OLIVI, PIERRE JEAN D'. [*Postilla in Apocalypsim*.] Pariz, Bibliothèque Nationale, MS Latin 713. Cijeli mikrofilm u Advent Source Collection. Iznosi gledište srednjevjekovnih spiritualista koji su Babilon izjednačili s Rimskom crkvom.
- Seventh-day Adventists Answer Questions on Doctrine*. Washington, D.C., Review and Herald, 1957. 704 stranice. Sadrži raspravu o gledištima i školama mišljenja o mileniju.
- SPALDING, JOSHUA. *Sentiments, Concerning the Coming and Kindom of Christ, ... in Nine Lectures; With an Appendix*. Salem, Mass., Thomas C. Cushing, 1796. Ističe povratak premilenijalističke nade i prateće događaje.
- TYNDALE, WILLIAM. [*Works*.] 1. svezak: *Doctrinal Treatises*; 2. svezak: *Expositions and Notes*; 3. svezak: *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*. Priredio za Parker Society

- Henry Walter. Cambridge, The University Press, 1848.–1850. Naglašava papinstvo kao Babilon i antikrista.
- VICTORINUS, *Works*, prijevod Robert Ernesta Wallisa u *ANF*, sv. 7, str. 339-360. Najstariji sistematski komentar Apokalipse, zasnovan na usporednom ponavljanju.
- WARD, HENRY DANA. *Glad Tidings, "For the Kingdom of Heaven Is at Hand."* New York, Daniel Appleton, 1838. Iznosi neovisno gledište znakovito slično mišljenju Williama Millera.
- . "History and Doctrine of the Millennium" u *The First Report of the General Conference of Christians Expecting the Advent*. Boston, Joshua V. Himes, 1841. Prikazan pregled povijesti pravog i lažnog milenijalizma.
- WHINSTON, WILLIAM. *An Essay on the Revelation of Saint John, So Far as Concerns the Past and Present Times*. Cambridge, University Press, 1706. Naglašava načelo godina-dan za proročka razdoblja.
- WHITBY, DANIEL. *A Paraphrase and Commentary on the New Testament*. London, tiskao J. Barber za Awnsham i Johna Churchilla, 1706. Dva sveska. Projicira tezu o postmilenijalizmu, spiritualizira prvo uskrsnuće i tisućugodišnju vladavinu.

SUMMARY

History of the Interpretation of the Apocalypse

This is a discussion of millennialism and its heritage across the centuries. Obviously, this discussion of the history of prophetic interpretation is brief—all too brief to do full justice to the subject. It has not been possible to turn aside to consider those basic principles of interpretation that must serve as the criterion of the worth of the variant views of the Apocalypse that have been held by different expositors through the centuries. Nevertheless, the simple recital of those views, which reveals an ever-enlarging understanding of the meaning of the apocalyptic symbols of the Revelation, can prove of help in the interpretation of this last book of the Bible.

Key words: *History-of-Interpretation-of-Apocalypse; Millennialism; Apocalyptic-symbols; The-Book-of-Daniel; Prophecies*

Izvornik: *Froom, Le Roy Edwin*. „History of the Interpretation of the Apocalypse.” *Seventh-day Adventist Bible Commentary*. Urednik F.D.Nichol. Washington D.C.: Review and Herald, 1953-57. v. 7, str. 103-132.

Prijevod: *Mihael Abramović*